

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YOĞUNLAŞMANIN
FİNANSAL KIRILGANLIK VE EKONOMİK BÜYÜME
İLE İLİŞKİSİ; MSCI EMI ÜLKELERİ ÖZELİNDE
ARAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMAN OĞUZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ
İkinci Tez Danışmanı: Öğr. Gör. Dr. Burcu BUYURAN

GAZİANTEP
ŞUBAT 2022

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Bankacılık Sektöründeki Yoğunlaşmanın Finansal Kırılganlık ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi; MSCI EMI Ülkeleri Özelinde Araştırılması

Adı ve Soyadı: Osman OĞUZ

Tez Savunma Tarihi: 11/02/2022

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Doç. Dr. Erol ERKAN)
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

(Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ)
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ)
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ(Tez Danışmanı)

.....

Doç. Dr. Şükriye Gül REİS

.....

Dr. Öğr. Üyesi. Nuri HACIEVLIYAGİL

.....

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Osman Oğuz

Öğrenci Numarası: 180506111003

Tezin Savunma Tarihi: 11/02/2022

ÖZET

Bankacılık Sektöründeki Yoğunlaşmanın Finansal Kırılganlık Ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi; MSCI EMI Ülkeleri Özelinde Araştırılması

OĞUZ, Osman

Yüksek Lisans Tezi

İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ

Şubat-2022, 70 sayfa

Ülkelerin refah düzeyi ve yaşam standartları ülke ekonomisinin durumu ile doğru orantılı olup istenen yaşam standartlarını sağlamak için güçlü bir ekonomi birincil öncüdür. Bundan dolayı politika belirleyiciler yasaları belirlerken ekonominin etkilendiği her türlü değişkeni önemle takip etmek zorundadır. Ülke ekonomilerinde büyük bir paya sahip olan bankacılık sektöründeki yoğunlaşma bu önemli değişkenler arasında yer alır. Yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ile olan ilişkisinin bilinmesi politika belirleyiciler ve düzenleyici kurumlar için bir gereklilik arz etmektedir. Finansal Kırılganlık bir risk unsuru olarak krizlerin göstergesi olarak kabul gören bir kavramdır. Kırılganlığın bu özelliğinden dolayı politika belirleyiciler ve denetleyici kurumlar tarafından bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile olan ilişkisinin bilinmesi gelecek ile ilgili planların şekillenmesini sağlaması açısından önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda yoğunlaşma oranı, finansal kırılganlık ve ekonomik büyüme göstergesi olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) ilişkisini Morgan Stanley Capital Uluslararası Gelişmekte Olan Piyasalar Endeksinde bulunan içerisinde Türkiye'nin de yer aldığı 21 gelişmekte olan ülkenin 2004-2017 yılları arasındaki verileri Dünya Bankası veri tabanından alınarak incelenmiştir. Statik ve dinamik panel veri yöntemleri kullanılarak ilişkinin anlamlılık düzeyi ve yönü araştırılmıştır. Sonuç olarak yoğunlaşma oranı ile finansal kırılganlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bağımsız değişken olan en büyük üç bankanın aktif toplamının sektörün aktif toplamına olan oranını gösteren yoğunlaşma oranı ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ancak diğer bağımsız değişken olan en büyük beş bankanın aktif toplamının sektörün aktif toplamına olan oranını gösteren yoğunlaşma oranı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar sözcükler: Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma, Finansal Kırılganlık, Ekonomik Büyüme

ABSTRACT

The Relationship of Concentration in the Banking Sector with Financial Fragility and Economic Growth; Research of MSCI EMI Countries in Particular

OĞUZ, Osman

Master's Thesis, Department of Business Administration

Supervisor: Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ

February-2022,70 Pages

The welfare level and living standards of countries are directly proportional to the state of the country's economy, and a strong economy is the primary premise to provide the desired living standards. Therefore, policy makers have to follow all kinds of variables that affect the economy while determining the laws Concentration in the banking sector, which has a large share in national economies, is among these important variables. Knowing the relationship between concentration and economic growth is a necessity for policy makers and regulatory institutions. Financial Fragility is a concept that is accepted as an indicator of crises as a risk factor. Due to this feature of fragility, it is important for policy makers and supervisory institutions to know its relationship with concentration in the banking sector, in terms of shaping the plans for the future. In this direction, the relationship between the concentration ratio, financial fragility and the Gross Domestic Product (GDP), which is an indicator of economic growth, was analyzed by taking the data of the 21 developing countries included in the Morgan Stanley Capital International Emerging Markets Index between 2004 and 2017 from the World Bank database. The significance level and direction of the relationship were investigated by using static and dynamic panel data methods. As a result, a positive and significant relationship was found between the concentration ratio and financial fragility. It has been determined that there is a negative relationship between the concentration ratio, which shows the ratio of the total assets of the three largest banks to the total assets of the sector, which is our independent variable, and economic growth. However; no significant relationship was found between the concentration ratio, which shows the ratio of the total assets of the five largest banks to the total assets of the sector, which is our other independent variable, and economic growth.

Keywords: Concentration in the Banking Sector, Financial Fragility, Economic Growth.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans eğitimine başladığım ilk günden beri her konuda bana yardımcı olan yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ' ye ve uygulama aşamasında yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Burcu BUYURAN hocama teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatımın başladığı ilk günden beri her zaman bana destek olan, güvenen ve yanımda olan bütün aile üyelerime teşekkürü borç bilir, şükranlarımı sunarım.

Osman OĞUZ

Şubat, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii

GİRİŞ

A.Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
B. Araştırmanın Yöntemi	3
C. Araştırmanın Problemi ve Hipotezler.....	3
D. Araştırmanın Sayıtları	4
E. Bankacılık Sektöründeki Yoğunlaşmanın Finansal Kırılganlık ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi ile İlgili Literatür	4

I. BÖLÜM

BANKACILIK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.Banka ve Bankacılık Kavramının Tanımı	12
1.2.Bankacılığın Temel Görevleri ve Fonksiyonları.....	12
1.3.Bankacılığın Tarihi Gelişimi.....	15
1.3.1.Dünya Bankacılığının Tarihsel Gelişimi	15
1.3.2.Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	17
1.3.2.1.Cumhuriyet öncesi dönem	17
1.3.2.2.Ulusal bankacılık dönemi(1923-1933)	18
1.3.2.3.Kamu bankacılığı dönemi(1933-1945).....	19
1.3.2.4.Özel bankacılık dönemi(1945-1960)	19
1.3.2.5.Planlı dönem(1960-1980)	19
1.3.2.6.Liberalleşme dönemi(1980-1990).....	20
1.3.2.7.Kriz dönemi(1990-2001)	21
1.3.2.8.Yeniden yapılandırma dönemi(2001-2010).....	23
1.4.Dünyada ve İncelenen ülkelerde Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler	24
1.4.1.Dünyada Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler.....	24
1.4.2. İncelenen Ülkelerde Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler.....	27

1.4.3. Türkiye’de Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler	29
--	----

II. BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME, FİNANSAL KIRILGANLIK KAVRAMI VE YOĞUNLAŞMA

2.1. Büyüme Kavramı	33
2.1.1. Ekonomik Büyüme	33
2.1.2. Ekonomik büyümenin ölçülmesi	34
2.1.3. Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	34
2.2. Kırılğanlık Kavramı	37
2.2.1. Finansal Kırılğanlık	38
2.2.2. Finansal Kırılğanlığın Ölçülmesi	39
2.3. Yoğunlaşma Kavramı	39
2.3.1. Yoğunlaşmanın Ölçülmesi	40
2.3.1.1. K-Banka yoğunlaşma endeksi	41
2.3.1.2. Herfindahl - Hirschman endeksi (HHI)	41
2.3.1.3. Hall - Tideman Endeksi (HTI)	42
2.3.1.4. Kapsamlı Yoğunlaşma Endeksi (CCI)	42
2.3.1.5. Hannah ve Kay Endeksi (HKI)	42
2.3.1.6. Hause Endeksi	43
2.3.1.7. Entropy Endeksi	43
2.4. MSCI ve MSCI EMI Endeksi	44

III. BÖLÜM

EKONOMETRİK MODEL VE YÖNTEMLER

3.1 Veri Seti ve Örneklem	46
3.2. Değişken Tanımları	46
3.3 Ampirik Bulgular ve Tartışma	48
3.3.1. Metodoloji ve Modeller	48
3.3.2. Tanımlayıcı İstatistikler	49
3.3.3. Bağımsız Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi	50
3.3.4. Heterojenlik Testleri	51
3.3.5. Modellere Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları	52
3.3.6. Değişkenlere Ait Birim Kök Test Sonuçları	53
3.3.7. Değişen Varyans ve Oto korelasyon Sorunu	54
3.3.8. Hausman Testi	55
3.3.9. Ekonometrik Tahmin Sonuçları	56

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKLAR	66
-----------------	----

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1 Küresel ekonomik göstergeler.....	25
Tablo 1.2 Küresel borçluluk(GSYİH'ya oranı, yüzde).....	26
Tablo 1.3. İncelenen ülkelerdeki yoğunlaşma göstergeleri.....	26
Tablo 1.4. İncelenen ülkelerde mevduat ve kredilerin GSYİH' ye oranı.....	28
Tablo 1.5. Yoğunlaşma,yüzde.....	30
Tablo 1.6. Toplam aktifler ve aktiflerin GSYİH'ya oranı.....	30
Tablo 1.7. Kredilerin GSYİH' ya oranı.....	31
Tablo 1.8. Mevduatın GSYİH' ya oranı.....	32
Tablo 1.9. Kredilerin mevduata oranı.....	32
Tablo 2.1 MSCI geliştirmekte olan ülkeler.....	45
Tablo 3.1 Çalışmada kullanılan değişkenler ve tanımları.....	46
Tablo 3.2 Tanımlayıcı istatistikler.....	49
Tablo 3.3 C3 için korelasyon matrisi.....	50
Tablo 3.4 C5 için korelasyon matrisi.....	51
Tablo 3.5 Model bazında delta heterojenlik testi sonuçları.....	51
Tablo 3.6 Modelin yatay kesit bağımlılığı.....	53
Tablo 3.7 Birinci nesil birim kök testleri.....	54
Tablo 3.8 Değişen varyans ve otokorelasyon testi sonuçları.....	55
Tablo 3.9 Hausman testi sonuçları.....	56
Tablo 3.10 Birinci modelin katsayı tahmin sonuçları.....	56
Tablo 3.11 İkinci modelin katsayı tahmin sonuçları.....	58
Tablo 3.12 Üçüncü model için GMM sonuçları.....	59
Tablo 3.13 Dördüncü modelin tahmin sonuçları.....	60

KISALTMALAR

BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GO�	: Gelişmekte Olan �lkeler
G�	: Gelişmiş �lkeler
HHI	: Herfindahl-Hirschman Index
HKI	: Hannah ve Kay Index
HTI	: Hall ve Tideman Index
MSCI	: Morgan Stanley Capital International Index
MSCI EMI	: Morgan Stanley Capital International Emerging Market Index
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TYT	: Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası

GİRİŞ

Bu bölümde yapılacak olan çalışmanın amacı ve önemi belirtilerek araştırmanın problemi ve hipotezleri ifade edilecektir. Ayrıca çalışmanın sayıtları ve yöntemi de bu bölümde açıklanacaktır. Son olarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın finansal kırılganlık ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini konu alan ulusal ve uluslararası yapılan araştırmalar hakkında bilgi verilecektir.

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Finansal piyasalar içerisinde bankacılık sektörünün önemi her geçen gün artarak devam etmektedir. Aynı zamanda bankacılık sektörü ülke ekonomileri içinde giderek önem kazanan bir sektör haline gelmiştir. Çünkü yatırımları, büyük projeleri verdiği krediler ile destekleyerek ülkelerin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Bankacılık sektörüne yeni bankalar, yeni şubeler veya birleşmeler gibi durumlardan dolayı sürekli olarak bir değişim olmaktadır. Bu durum sektörde rekabet ve yoğunlaşma kavramlarının önem kazanmasına sebebiyet vermektedir. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ülke ekonomilerine istikrar mı sağladığı yoksa kırılganlığa mı neden olduğu tartışma konusu olmakta ve bu konuda birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışmaların temel odağı yoğunlaşma-kırılganlık ya da yoğunlaşma-istikrar görüşleri olmuştur. Ancak çalışmaların sonucu incelendiğinde ortak bir görüşün olmadığı görülmektedir. Yoğunlaşma – kırılganlık görüşüne göre bankacılık sektöründeki yoğunlaşma arttıkça kırılganlık riski de artış göstermektedir. Yoğunlaşma – istikrar görüşüne göre ise sektördeki yoğunlaşmanın artması finansal istikrarı sağlamaktadır. Bu farklı görüşler doğrultusunda bu çalışmada yoğunlaşma ile finansal kırılganlık arasındaki ilişkinin yönü araştırılacaktır.

Ülkelerin refah düzeyi ve yaşam standartları ülke ekonomisinin durumu ile doğru orantılı olup istenen yaşam standartlarını sağlamak için güçlü bir ekonomi birincil öncüdür. Bundan dolayı politika belirleyiciler yasaları belirlerken ekonominin

etkilendiği her türlü değişkeni önemle takip etmek zorundadır. Ülke ekonomilerinde büyük bir paya sahip olan bankacılık sektöründeki yoğunlaşma bu önemli değişkenler arasında yer alır. Yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ile olan ilişkisini bilinmesi politika belirleyiciler ve düzenleyici kurumlar için bir gereklilik arz etmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmada bu ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır.

Finansal Kırılganlık bir risk unsuru olarak krizlerin göstergesi olarak kabul gören bir kavramdır. Kırılganlığın bu özelliğinden dolayı politika belirleyiciler ve denetleyici kurumlar tarafından bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile olan ilişkisinin bilinmesi gelecek ile ilgili planların şekillenmesini sağlaması açısından önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ve kırılganlık ile ilişkisinin hangi yönde olduğu üzerine bir araştırma yapılacaktır. Bu çalışmada içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeler endeksi olan Morgan Stanley Capital International Emerging Market Index(MSCI EMI) ülkeleri özelinde de bir araştırma yapılacaktır. Finans piyasalarına yakın bir zamanda giren gelişmekte olan bu ülkelerin ekonomik büyümelerini gerçekleştirebilmeleri için bankacılık sektörünün gelişimi önem arz etmekte olup bankacılık sektörünün yapısal durumunun bilinmesi bu ülkelerin gelişim için atacakları adımlara bu çalışma ile katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Gelişime açık piyasalar oldukları için üzerinde yapılacak çalışmalar ve alınan verilerin analizini kolaylaştırmaları bu ülkelerin seçiminde etkili olmuştur.

Ekonomik büyüme bir ülke ekonomisinin bir yıl içerisinde ürettiği mal ve hizmetlerin bir önceki yıla göre artış miktarıdır. Bankacılık sektörü üretilen bu mal ve hizmetleri finanse edilmesinde en önemli katkıyı veren finansal piyasalardır. Bu nedenle yapılacak olan çalışma bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ve kırılganlık ile olan ilişkisini araştırmaya yönelik olması sebebiyle literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca çalışmanın uzun bir dönemi inceliyor olması ve örnekleme dahil edilen ülkelerin ekonomik koşullarının Türkiye ile benzerlik göstermesi çalışmanın önemini artırmaktadır.

Monopol piyasa yapısına sahip olan piyasalarda rekabet az yoğunlaşma oranı yüksektir. Yoğunlaşma oranlarının düşük olduğu piyasalarda ise tam rekabet ortamı oluştuğu teorik olarak belirtilmektedir. Bu çalışmada yoğunlaşmanın rekabet ile olan

ilişkisi de göz önünde bulundurularak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ülke ekonomileri ile ilişkisi incelenebilecek olması ülke yönetimlerinin bu bilgiler ışığında bankacılık sektörüne yönelik yapacakları düzenlemeleri yönlendirmesi açısından bir önem kazanacaktır.

Genel olarak literatür incelendiğinde örneklem seçimleri farklılık göstermekle birlikte genelde bölgesel veya tek bir ülkenin seçildiği görülmektedir. Ancak bu çalışmada gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik koşulları birbirine yakın olan MSCI EMI ülkelerinin seçilmesi farklı değişkenlerin etkisini azaltmış sonuçların daha doğru yorumlanma imkanı tanınması çalışmayı farklı kıлып önemini artırmaktadır. Ayrıca yoğunlaşmanın hem ekonomik büyüme hem de finansal kırılganlık ile olan ilişkisini araştırması açısından literatürdeki nadir çalışmalardan biri olması dolayısıyla farklılık göstermektedir.

B. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Dünya Bankası Veri Tabanından alınan veriler ile bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ve kırılganlık ile olan ilişkisi araştırılmıştır. Bu ilişki panel verinin sabit etkiler modeli ve bir dinamik panel modeli olan GMM(Genelleştirilmiş Momentler Metodu) ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde amacı, önemi, sayıtları, yöntemi, hipotezleri ve konu ile ilgili yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiş, birinci bölümde bankacılığın tanımı, görevi, fonksiyonları ve tarihsel gelişimi ilgili temel konularda bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmaya konu olan temel kavramlar ekonomik büyüme, finansal kırılganlık ve yoğunlaşma ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise ekonometrik model ve değişkenler hakkında bilgilere değinilmiş, kurulan model sonuçları tablolar şeklinde açıklanmıştır ve son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

C. Araştırmanın Problemi ve Hipotezler

Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasında nasıl bir ilişkinin olduğu soru işaretidir. Ayrıca bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın finansal kırılganlık ile olan ilişkisinin yönü ve anlamlılık düzeyinin ne olduğu da bir

başka problem konusudur. Bu çalışmada bu problemlere odaklanarak bazı hipotezler ortaya atılmış ve test edilmiştir.

Bu çalışmanın odağını oluşturan iki temel problem bulunmaktadır. Bunlar; bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ile olan ilişkisi nedir? Ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın finansal kırılganlık ile olan ilişkisinin yönü nedir?

H1: Yoğunlaşma ekonomik büyüme ile ilişkilidir.

H2: Yoğunlaşma finansal kırılganlık ile ilişkilidir.

D. Araştırmanın Sayıtları

Araştırma verileri Dünya Bankası'nın resmi sitesinden alınmış olup temel varsayımları şu şekildedir.

- Dünya Bankası ilgili tüm verileri objektif bir şekilde analiz ederek paylaşmıştır.
- Dünya Bankasının verileri topladığı ülkeler ilgili bütün verileri başka bir amaca hizmet etmeden olduğu gibi paylaşmışlardır.
- Verilerin alındığı kurum veya kuruluşlar objektif olarak tüm verileri paylaşma açmışlardır.

E. Bankacılık Sektöründeki Yoğunlaşmanın Finansal Kırılganlık ve

Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi ile İlgili Literatür

Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi endüstriyel sektörler özelinde ya da GSYİH üzerinden incelenmiştir. İncelenen ülkelerin gelişmişlik durumuna göre ya da sektörel farklılıklara göre bazı çalışmalar bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi pozitif yönde bazıları negatif yönde bazı çalışmalar ise ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Aynı şekilde yoğunlaşmanın kırılganlığa olan etkisini inceleyen çalışmalarda da farklılıklar olduğu görülmüştür. Bazı çalışmalar çift yönlü bir etkileşimin olduğunu bazıları ise yoğunlaşmanın kırılganlığa sebep olduğu sonucuna varmıştır. Bu bölümde konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar yıllara göre sıra esas

alınarak önce ulusal sonra uluslararası çalışmalar olarak iki başlık şeklinde verilecektir.

1.Ulusal Literatür

Tunay (2009) çalışmasında Türkiye’de 1988-2007 yılları arasındaki verileri kullanarak rekabet ve kırılabilirlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında panel veri ve panel logit tekniklerini kullanmış yoğunlaşmanın kırılabilirliği artırdığı sonucuna varmıştır. Devir almalar ve birleşmeler ile yoğunlaşan bankacılık sektörü rekabetin noksan olmasına ve kırılabilirliğe sebep olmasına neden olmuştur.

Korkmaz, Erer ve Erer(2016) çalışmalarında 2007-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın kırılabilirlik üzerindeki etkilerini Türkiye özelinde incelemişlerdir. Bu incelemeyi literatürdeki ‘rekabet-istikrar’ ve ‘rekabet-kırılabilirlik’ görüşleri özelinde ele almışlardır. Kullandıkları Holtz-Eakin nedensellik analizi sonucunda Türkiye de bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile finansal kırılabilirlik arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir.

Kuzu (2018) çalışmasında Türk bankacılık sektörüne ait 1996-2015 yılları arasındaki verileri kullanarak sektördeki yoğunlaşma ile finansal kırılabilirlik arasındaki ilişkiyi incelemek istemiştir. Çalışmasında Granger nedensellik testi, Augmented Dickey-Fuller Test denklemi, Breusch- Godfrey Seri Korelasyon Lagrange çarpanı testi ve En küçük kareler testi istatistikî yöntemlerden yararlanmıştır. Türkiye de bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile finansal kırılabilirlik arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu sonucuna varmıştır.

İşleyen (2019) çalışmasında 2000-2017 yılları arasındaki verileri kullanarak Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme ve sanayi, hizmet, tarım alt sektörlerinin büyümeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında yoğunlaşma ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek için en küçük kareler yöntemini kullanmıştır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın seviyesini Herfindahl-Hirschman Endeksi ve N-firma yoğunlaşma endeksi ile belirlemiştir. Çalışma sonucunda C5 yoğunlaşma oranı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediği ancak Herfindahl-Hirschman Endeksi ile ölçülen yoğunlaşma ile ekonomik büyüme oranı arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmiştir. Ayrıca

Herfindahl-Hirschman Endeksi yoğunlaşma oranı ile sanayi sektörü arasında pozitif ancak hizmetler sektörü ile arasında negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Sarı (2019) çalışmasında Türk bankacılık sistemindeki nakdi kredilerin sektörel yoğunlaşmasının risk göstergesi olan takipteki krediler ile olan ilişkisini araştırmıştır. 2010-2017 döneminde üçer aylık verileri kullanarak En Küçük Kareler yöntemiyle bu ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda kredilerin sektörel yoğunlaşma oranı ile kredi riski arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Büyüköğlü, Şit ve Buyuran(2020) çalışmalarında Türkiye’de bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile kredi riski arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kredi riski göstergesi olarak takipteki krediler\ toplam krediler oranı kullanılmıştır. 2010-2018 dönemine ait veriler OLS regresyon ve Ortalama Grup Tahminci modelleri kullanılarak ilişki araştırılmıştır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın kredi riski üzerinde etkisi olduğuna ve yoğunlaşma arttıkça kredi riskinin azaldığı sonucuna varılmıştır.

2.Uluslararası Literatür

Caterolli ve Gambera (2001) çalışmalarında 1980-1990 yılları arasındaki periyotta 41 ülke ve her bir ülke için 36 farklı endüstri kolunu örneklem olarak seçmiş ve bankacılık sektörünün piyasa yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre bankacılık sistemindeki yoğunlaşma nedeniyle, endüstriyel sisteme yeni girmiş dış finansman ihtiyacı fazla olan firmalara krediye daha kolay erişme imkanı tanınmıştır bu durum endüstriyel sektörlerin büyümesine katkı sağlamıştır.

Catorelli (2001) çalışmasında bankacılık piyasa yapısının endüstriyel piyasaların yapısı üzerinde etkisi olup olmadığını ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın endüstriyel oluşumları teşvik edip etmediğini ve piyasaya yeni girişleri sağlayıp ekonomik gelişmeye olan etkilerini incelemiştir. Çalışmada 1986-1994 yılları arasındaki veriler kullanarak 17 OECD ülkesindeki 35 imalat endüstrisi özelinde bir araştırma yapılmıştır. Çalışma sonucunda banka yoğunlaşmasının, özellikle dış finansmana yüksek oranda bağımlı sektörlerde, endüstrilerin pazar yoğunlaşmasını arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca banka yoğunlaşmasının etkisinin ülkeler arasında heterojen olduğunu ve etkinin büyüklüğünün daha gelişmiş finansal piyasalara ve daha

verimli bir yasal yapıya sahip ülkelerde daha zayıf olduğunu gösteren sonuçlara da ulaşılmıştır.

Deidda ve Fattouh (2002),1980-1990 yılları arasındaki veriler kullanılarak 41 ülke ve 36 endüstri,1150 gözlemden oluşan örneklem ile araştırma yapılan bu çalışmada bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre gelir düzeyi düşük ülkelerde yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Ancak ekonomik geliri daha iyi olan ülkelerde daha olumlu bir etki olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç ülkelerin gelir düzeyinin, yoğunlaşmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemede etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca düşük gelirli ülkelerde bankacılık sektöründeki rekabetin ekonomik büyümeyi teşvik ettiği gözlemlenmiştir.

Boyd ve De Nicola (2005) çalışmalarında literatürde yer alan rekabet-istikrar görüşünü incelemişlerdir. Çalışma sonucunda yoğunluğu daha fazla olan bankacılık sistemlerinin kırılabilirliğinin daha çok olduğunu tespit etmişlerdir.

Coccorese (2008) çalışmasında 1991-2001 yılları arasındaki periyodu kullanarak İtalya da ki bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İki tür nedensellik analizi kullanılmıştır bunlardan ilki Granger-sims nedensellik testi diğeri ise bankaların iç ve dış etkenlerinde ortaya çıkan değişikliklerinin ekonomi üzerindeki nedensellik etkileridir. Çalışmada kısa dönemde bankacılıktaki yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Fernandez, Gonzalez ve Suarez (2010) çalışmalarında 1980-2004 yılları arasında 84 ülkedeki verileri kullanarak banka yoğunlaşmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine dair kanıtlar bulmuşlardır. Bankacılık sektöründeki sıkı denetimlerin yoğunlaşmanın ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacağı sonucuna varmışlardır.

Mitchener ve Wheelock (2010) çalışmalarında 1899-1929 yılları arasındaki periyodu kullanarak Amerika Birleşik Devletlerindeki bankacılık sektörünün yapısının ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir etki yarattığını incelemişlerdir. Bu çalışmada büyüme özellikle imalat sektörü özelinde incelenmiştir. Ayrıca çalışmada ülke

eyaletleri ayrı olarak ele alınmıştır. Çalışmada bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın Amerika Birleşik Devletlerindeki ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ek olarak banka şubelerinin artması kişi başı daha fazla bankanın düşmesi gibi nedenlerle dış finansal erişimin artması sonucu firmaların büyümesine olumlu katkı sağladığı da gözlemlenmiştir.

Fernandez ve Garcia (2012) çalışmasında 2001-2008 yılları arasında Meksika da ki bankacılık sektörünü rekabet-istikrar ve rekabet-kırılganlık görüşleri çerçevesinde incelemiştir. Banka rekabetini ölçmek için Lerner endeksini, finansal istikrar için Z-endeksini ve son olarak banka portföyü riskleri için takipteki kredilerin toplam kredilere oranını kullanmıştır. Nedensellik karşılaştırmasını yapabilmek için GMM modelini kullanmışlardır. Rekabet-kırılganlık görüşüne göre, bankacılıkta yoğunlaşmanın yüksek olduğu durumlarda bankalar riskli projeleri finanse etmekten kaçınmaktadırlar. Bu görüşe göre banka rekabeti ve finansal istikrar arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ferreira (2012) çalışmasında 1996-2008 yılları arasında 27 Avrupa Birliği ülkesinin panel verilerini kullanarak bankacılık sektörünün verimliliği ve konsantrasyonunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada bankacılık sektöründeki yoğunlaşmayı ölçmek için C3 ve HHI endekslerini ve ekonomik büyüme için GSYİH kullanılmıştır. Çalışma bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın GSYİH yani ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Ghasemi ve Abdolshah (2014) çalışmalarında 2004-2011 yılları arasındaki periyodu kullanarak 15 ülkeden elde edilen veriler ışığında bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada bu nedensellik ilişkisinin tespiti için Standart Granger nedensellik testi ve Hsiao'nun Granger nedensellik testi versiyonu kullanılmıştır. Çalışma sonucunda bu iki değişken arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir yani bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir sonucuna varılmıştır.

Chauvet ve Jacolin (2016) çalışmalarında 79 ülkedeki 55.596 firmanın 2006-2014 periyodundaki verilerini kullanarak finansal katılım ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın firma büyümeleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın reel sektördeki firmaların büyümesine olumlu katkıda

bulunduğu sonucuna varmışlardır. Ülkeler özelinde ölçülen yoğunlaşmanın firmaların büyümesi üzerinde pozitif bir etki yarattığına ulaşılmıştır.

Diallo (2017) çalışmasında 1980 – 2010 döneminde 34 ülkede ve 29 imalat sektöründe panel verilerini kullanarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ve kurumsal yönetimin firmaların ekonomik büyümesi üzerinde nasıl bir etki yarattığı ya da nasıl bir ilişki olduğunu incelemiştir. Çalışma sonucunda banka yoğunlaşmasının finansal açıdan dışa bağımlı firmaların büyümesini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca kurumsal yönetimin iyi düzeyde olduğu ülkelerde banka yoğunlaşmasının olumsuz etkilerini azaltacağı sonucuna da varılmıştır.

Diallo ve Zhang (2017) çalışmalarında 2001-2013 yılları arasındaki periyotta Çin Halk Cumhuriyetinde 31 il ve 8 farklı sektörde panel veri kullanarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Ayrıca çalışmalarında iki aşamalı en küçük kareler regresyon yöntemini de kullanmışlardır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varmışlardır.

Diallo ve Koch (2018) çalışmalarında Amerika Birleşik Devletinin 1985-2011 yılları arasındaki verilerini kullanmışlardır. Schumpeterci büyüme teorisini ve Genelleştirilmiş Metodlar Modelini kullanarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda teoriye paralel olarak finansal gelişimini tamamlayan bir ülkede bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğine dair kanıtlara ulaşılmıştır.

Cuestas, Lucotte ve Reigl (2019) çalışmalarında 2000-2014 dönemi için Baltık ülkelerindeki 40 bankanın verilerini kullanarak bankacılık sektöründeki rekabet ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi panel veri analizi kullanarak incelemişlerdir. Bu doğrultuda rekabet göstergesi olarak Lerner endeksi ve risk göstergesi olarak z- skoru ve kredi zararı rezervlerini kullanmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre rekabet ve risk arasında ters U şeklinde bir ilişki bulunmakta ve kritik bir noktadan sonra rekabet düzeyi bankaların risk alma davranışlarını etkileyerek istikrarı bozulabilecektir. Sonuç olarak denetleyici kurumların bankacılık sektöründeki yoğunlaşmayı daha çok dikkate alarak birleşmeler ve devir alma işlemlerini yakından takip etmeleri gerekmektedir.

Li (2019) çalışmasında 1998-2016 döneminde 22 geçiş ülkesinin verilerini GMM modeli kullanarak piyasa gücü ile kırılganlık arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma kırılganlık ölçütü olarak takipteki krediler ve banka z-skorunu, rekabet ölçütü olarak ise lerner endeksini kullanmıştır. Piyasa gücü ile kırılganlık arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna varmıştır. Daha yoğun piyasaların kırılganlığı arttırdığı sonucuna ulaşarak yoğunlaşma-kırılganlık görüşünü desteklemiştir.

Aldomy, vd.(2020) çalışmalarında bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile banka riski arasındaki ilişkiyi Ürdün özelinde araştırmışlardır. Yoğunlaşma endeksi olarak k-banka yoğunlaşma endeksi, Lerner endeksi ve Herfindahl–Hirschmann endeksini, risk göstergeleri olarak ise banka Z-skoru ve takipteki kredileri kullanmışlardır. 2005-2016 dönemini kapsayan bu çalışmada Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kullanılarak yoğunlaşma ile risk arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda yoğunlaşma ile takipteki krediler arasında pozitif bir ilişki z- skoru ile ise negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle yoğunlaşan piyasaların daha fazla riske sebebiyet verdiğini belirten yoğunlaşma-kırılganlık görüşü desteklenmektedir.

Smolo (2020) çalışmasında İslam İşbirliği Teşkilatı ülkelerindeki bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek istemiştir. Bu doğrultuda 2000-2015 döneminde 41 ülke ve 650 gözlemden oluşan bir panel örneği ile sistem GMM tahmincisi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda incelenen ülkelerde bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği ve aralarındaki ilişkinin doğrusal olduğu sonucuna varılmıştır.

Antony, Peter ve Odhiambo (2021) çalışmalarında 1990-2017 döneminde Kenya'daki 40 bankanın verileri kullanılarak yoğunlaşmanın finansal kırılganlık ile olan ilişkisi araştırılmak istenmiştir. Bu ilişki Yapısal Eşitlik Modeli kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Yoğunlaşan sektörlerde bankaların kredi verme davranışlarında daha fazla risk aldığı ve bu durumun bankaların krizlere karşı daha kırılgan olmalarına neden olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca katı düzenlemelerin yoğunlaşma ve kırılganlığı arttırdığı ancak rekabeti engellediği de tespit edilmiştir.

Karadima ve Louri (2021) çalışmalarında iktisadi politika belirsizliğinin takipteki krediler ile olan ilişkisini araştırmak ve bu ilişki üzerinde bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın etkilerini incelemişlerdir. Bu doğrultuda 2005-2017 döneminde Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya' da ki 507 bankanın verilerinden oluşan bir panel veri seti oluşturmuşlardır. Çalışmanın sonucuna göre; iktisadi politik belirsizlikler ile takipteki krediler arasında pozitif yönlü bir etki bulunmakta ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşma bu etkiyi hafifletmektedir.

Ulusal literatür incelendiğinde çalışmaların sadece Türkiye özelinde yapıldığı görülmektedir. Bu açıdan ulusal literatürden farklı olarak örneklemimizin daha geniş kapsamlı olması bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Genel olarak literatür incelendiğinde seçilen örneklerdeki ülkelerin bölgesel olduğu yada farklı ekonomik yapıda ülkeler olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada özellikle 1980 yılından sonra finansal piyasalarda yer almaya başlayan ülkelerin seçilmiş olması bakımından diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Literatür genelinde yoğunlaşmanın finansal kırılganlık ya da ekonomik büyüme ile olan ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Ancak bu çalışmada yoğunlaşmanın hem finansal kırılganlık hem de ekonomik büyüme ile olan ilişkisinin inceleniyor olması çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır.

I. BÖLÜM

BANKACILIK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.Banka ve Bankacılık Kavramının Tanımı

Banka, tüm dünya dillerinde bazı değişiklikler gösterse de sözcüğün İtalyanca 'banco' kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. 'Banco' sözcüğü İtalyanca masa, sıra anlamına gelmektedir. (Parasız,2005).

Bankalar, fon fazlası olan kesim ile fon ihtiyacı olan kesim arasında aracı görevi gören her iki tarafa da güven veren finansal kurumlardır. Bankalar kredi kartı, banka kartı gibi kolay ödeme yöntemleri, menkul kıymet alım satım işlemleri, değerli maden saklama kasaları gibi işlemlerde yaparak hayatımıza birçok kolaylık getirir.

Bankalar paranın kontrol mekanizmasıdır. Sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında etkili kurumlardır. Bankacılık sektörü, topladığı fonları gerekli gördüğü fiili projelere destek vererek ülke ekonomisinde gelişimi sağlar. Bankacılık sektörü kredi mekanizmasını kullanarak istihdam imkanı yaratır. (Turgut ve Ertay, 2016).

1.2.Bankacılığın Temel Görevleri ve Fonksiyonları

Bankacılığın geleneksel iki fonksiyonu vardır bunlar, saklama ve kredilendirme olarak adlandırılır. Ekonominin finanse edilmesinde ve hane halkının ihtiyaçlarının zamanla farklılık gösterdiği için bankalarda hizmetlerinin çeşitliliğini artırmıştır. Küreselleşen dünya ile beraber dış ticaretin artması bankacılığa yeni bir boyut kazandırmış ve finansal hizmetler artış göstermiştir. Ulusal ve uluslararası

alanda bankacılığın önemi günümüz ekonomi ve sosyal çevresinde zannedilenden çok daha fazla artmıştır.(Yıldırım,2020).

Günümüzde teknolojinin artması ile küreselleşen dünyada bankacılık sektörü de hızlı bir gelişim göstermektedir. Bu gelişim ile beraber temel fonksiyonları ve görevlerinde de yenilikler oluşmaktadır. Ancak temel olarak kabul edilen bankacılık işlemleri kaynak sağlama, kredi verme ve hizmet işlemleri olduğu söylenebilir.

- **Kaynak Sağlama:** Bankalar var olan öz sermayeleri ve yabancı kaynaklardan elde ettikleri fonlar ile ihtiyaç duyan şahıs ve işletmelere kredi yolu ile kaynak sağlayabilmektedir. Bununla birlikte bankalar topladıkları mevduat, repo işlemleri ve menkul kıymet alım satımları ile kaynak oluşturabilmektedirler.
- **Kredi Verme:** Bankacılığın en temel işlevlerinden biri kredi vermektir aynı zamanda bankaların en büyük gelir kaynağı da verdikleri kredilerden elde ettikleri faiz geliridir. Bankacılık işlemlerinin en önemli unsuru olduğu da söylenebilir. Bankalar öz kaynakları ve yabancı kaynaklardan elde ettikleri fonları sistemli araştırmalar sonucunda şahıs veya işletmelere kredi olarak verip ekonominin gelişmesine olumlu yönde katkı sağlamaktadırlar.
- **Hizmet İşlemleri:** Gelişen ekonomi ve teknolojik gelişmeler birçok alanda yeniliklere neden olduğu gibi bankacılık sektöründe de yeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bankacılık sektörü kredi verme ve saklama gibi geleneksel işlevlerinin dışında yeni ürünler ile hizmet etmeye başlamıştır. Bu yeni hizmetleri, para gönderimi, para tahsil ve ödemeler, çek işlemleri ve kasa kiralama işlemleri olarak sıralayabiliriz. (Orhan,2007).
- **Aracılık Fonksiyonu:** Bankalar öz kaynak ve yabancı kaynaklardan edindikleri fonları sermaye gereksinimi olanlara aktararak temel işlevleri olan aracılık fonksiyonunu gerçekleştirmiş olurlar. Aracılık işleminde bankalar tasarrufları kendi karlarını gözeterek fon aktardıkları işletmeler aracılığıyla üretime katkı sağlamaktadırlar.
- **Kaynaklara Akıcılık Sağlamak:** Bankalar fon toplarken farklı zaman ve miktarlarda toplar ve kredi verirken yine farklı bir zaman diliminde yatırımcılara vererek fon akışını sağlarlar. Fonların bankalarda toplanıp muhafaza edilmesi yatırımcıların istediği zaman bu kaynaklara ulaşabiliyor

olması yatırımcıların yeni girişimlerde bulunmasını kolaylaştırır ve kaynakların üretimde kullanılmasına katkıda bulunurlar. (Erol,2006).

- **Kaynak Kullanımını İyileştirme:** Bankalar topladıkları kaynakları ülke ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunacak olan sektör ve faydalı projelere aktararak atıl durumda bulunan kaynakların aktif kullanımını sağlamış olurlar. Bankalar kaynak kullanım ilkeleri ile ekonomik büyümenin hızını belirlemiş olurlar.(Erol,2006).
- **Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu:** Bankalara yatırılan mevduat her zaman nakit olarak çekilmeyebilir ve bankada bırakılır. Bankaların kartlar ve çekler gibi hizmetleri kullanılarak hesaptan hesaba geçirilir. Bankalar var olan mevduatın belli bir kısmını ileride oluşabilecek kriz durumlarında kullanabilmek için bankanın hesabında tutar. Ancak paranın kalan kısmı ile kredi verir ve böylelikle yatırılan tutardan daha fazla kaydı para oluşturulmuş olur. Bu sistemin işleyişi için sürekli olarak yeni girdilerin olması büyük bir önem arz etmektedir. Bütün mevduat sahiplerinin aynı anda paralarını çekmesi sistemde kriz çıkmasına sebebiyet verebilir. (Öztürk ve Güven,2019).
- **Para ve Sermaye Piyasalarında Etkin Rol Oynama:** Bankalar merkez bankasının para politikalarını uygulayabilmesi için çok önemli bir görev üstlenen işletmeler olup etkin bir para politikası için gelişmiş bir bankacılık sistemi gerekli görülmektedir. Ayrıca sermaye piyasalarında da etkin bir rol üstlenen bankalar kaynakları uzun vadeli ve düşük maliyetler ile ekonomiye kaynak aktararak ekonomik büyümeye ve gelişmeye de katkıda bulunmuş olurlar.(Öztürk ve Güven,2019)
- **Uluslararası Ticareti Geliştirme:** Ticaretin temel unsurlarından biri güvendir ticaret yapan kişi ya da şirketler öncelikli olarak sundukları hizmet veya ürün karşılığında paralarının güvence altında olmasını isterler. Bu noktada bankacılık sektörü ithalatçı ve ihracatçı arasında aracı görevi görerek ödenecek miktarların garantisini her iki tarafa da verdiği için uluslararası ticaretin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

1.3.Bankacılığın Tarihi Gelişimi

Bu bölümde dünya bankacılığının tarihsel süreci kronolojik sıra esas alınarak anlatılacak ve sonrasında Türk bankacılığı dönemler şeklinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılacaktır.

1.3.1.Dünya Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Bankacılık tarihi ile paranın tarihi bir biri ile ilişkili olarak tarih boyunca gelişim göstermiştir. Ancak bankacılık tarihi paranın icadından çok öncesine M.Ö. 3500'lü yıllara dayanır. O yıllarda Sümer ve Babil uygarlıklarında günümüz bankacılık faaliyetlerine benzer uygulamalar görülmüştür. Sümerlerde din adamları toplum içinde güvenilir olarak bilinirdi ve paralar onlarda toplanırdı din adamları bu paraları ihtiyacı olanlara kredi olarak verirdi. Bir nevi banka işlemi olarak iş gören bu sistemi Sümerler "Maket" olarak adlandırmıştır. M.Ö. 7. yüzyılda Lidyalılar tarafından paranın icat edilmesi ile bankacılık faaliyetleri de hız kazanmıştır. Dünyada ticaretin gelişmesi paranın değerini artırmış ve para ile ilgili kuruluşların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunların ilk örnekleri de sarraflar olmuştur hatta İtalyanca "banko" kelimesi sarrafların üzerinde işlem gerçekleştirdiği "masa, sıra" kelimesinden gelmiştir.

Bankacılık işlemleri ile ilgili ilk kanunlar M.Ö.2067-2025 yılları arasında Babil krallığının birliğini sağlayan ünlü hükümdar Hammurabi'nin kendi adıyla çıkardığı Hammurabi yasalarında rastlanmıştır. Bu yasanın maddelerinde borç vermenin nasıl olacağı, bir borcun vadesi gelmeden nasıl tahsil edilebileceği ve maketleri nasıl yönetileceği ile ilgili bilgiler yer almıştır. Ayrıca ödünç işleri sırasında faiz alınmasına da izin verilmemiştir.

İlk ve Orta Çağ'da Yunanlılar, Mısırlılar ve Romalılar da bankacılık sisteminin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bazı yunan krallar kendi adalarına para bastırmışlardır ve bankerler mevduat ve kredi işlemlerini faiz karşılığında yapmaya başlamışlardır. Daha sonraları perslerin Sinop, Kartaca ve Sicilya gibi bölgeleri işgal etmesi ile bankacılık Ortadoğu'ya taşınmıştır. Roma da ise aristokratlar bankacılığa yeterince önem vermemiştir daha çok tacir ve armatörler bankacılık işlemleri yapmıştır. Gelişmiş bir uygarlık olan Roma da bankacılık ile ilgili düzenlemeler kanunlar da ayrıntılı bir biçimde belirtilmiştir. (Aydın,2006).

1453 yılında İstanbul'un fethi birçok alanda olduğu gibi bankacılık sistemini de etkilemiştir. Avrupa da İstanbul'un fethinin tetiklediği Rönesans hareketleri ve daha sonra gelişen kıtaların keşfi, ticaretin deniz aşırı ülkelere kadar genişlemesi, yeni ticaret yollarının keşfedilmesi paranın değerini artırmış ve kilise hukukunun yerini Roma Hukuku önem kazanmaya başlamıştır. Kilise hukukunda olmayan faiz roma hukuku ile yasal olmaya başlamıştır. Böylelikle bankacılık için çok önemli adımlar atılmıştır. İspanyollar Güney Amerika'yı keşif ettiklerinden beri çok sayıda altın ve kıymetli madeni Avrupa'ya getirmeye başlamışlar ve farklı şekilde olan birçok sikke bastırmışlardır. Bu durum Avrupa da çok farklı para birimlerinin oluşmasına ve bu birimlerin değerlerinin ölçülmesini zorlaştırmıştır. Dönemin gözde ticaret merkezleri olan Amsterdam ve Hamburg'da bütün paralar toplanılırdı. Bu para karmaşasına son vermek için 1609 yılında Amsterdam bankası kurulmuştur. Böylelikle modern bankacılığın temelleri atılmıştır. Banka florinin' i ortak para birimi olarak oluşturmuştur. Ayrıca aynı dönemde Hamburg bankası banka markını oluşturmuştur. Contadidi banka sistemi ise 1637 yılında kurulan Venedik bankasının banka çek, senet ve banknot kullanımını kolaylaştırmak için kurulan bir sistemdir.1640 ta ise İngiltere'de Londra kulesinde bulunan altınların kral tarafından el konulması krallık yönetimine olan güveni sarsmıştır. Bu olaydan sonra yatırımcılar adlarına 'gold smith' denilen tüccarlara altınlarını vermeye ve bunun karşılığında şehadetname almaya başlamışlardır. Bir müddet sonra kasalarında işlevsiz duran altınları kullanmak için isteyen kişilere bu altınları dayanak göstererek 'gold smith notes' adı verilen kendi senetlerini vermeye başlamışlardır. Bu sentlerin zamanla alışverişte kullanılmaya başlanması ile ilk banknot sistemi oluşmuştur. Aynı dönem içerisinde devam eden İngiltere-Fransa savaşı yüzünden İngiltere devleti ekonomik sıkıntılar yaşamıştı bu yüzden bir devlet bankasının kurulması ve paranın piyasada dolaşımının kolaylaşmasını sağlama fikrini doğurmuştur. Bu olaydan sonra ilk merkez bankası olan İngiltere bankası kurulmuş ayrıca John Law adlı İskoç asıllı bir kişi Fransa Emisyon Bankasının kurulmasına zemin hazırlamıştır.(Parasız,2005).

19.yüzyıl ile birlikte sömürgeleştirme hareketleri yaygınlık göstermiş ve dünya ticareti daha büyük bir küresel hal almaya başlamıştı ve bu durum sonucunda dünya bankacılığında da yeni görüşler gelişmeye başlamıştır. Bu görüşler uzmanlaşma, iş bölümü ve birleşmeler olarak ön plana çıkmıştır. Bu dönemde İngiltere ve Almanya da kurulan bazı bankalar günümüze kadar işlemlerine devam etmektedirler.

20.yüzyılda bankacılık tarihi biraz daha farklı bir hal almaya başlamıştır. Kapitalizm ile birlikte merkez destekli, sosyalist ekonomiler ön plana çıkmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı itibariyle gelişmiş ve az gelişmiş ülke ekonomileri tabiri daha belirgin bir hal almaya başlamıştır. Bankacılık sistemi merkezi planlı ekonomilerin yapısına göre yeniden şekil almaya başlarken diğer bir yandan az gelişmiş ekonomilerde finansal gelişimi desteklemek için 'kalkınma bankacılığı' adı verilen devlet destekli ya da özel bankalar kurulmuştur. Oluşan bu yeni ekonomik düzenin sonucu olarak sermayesi devlet destekli olan uluslararası nitelikte para ve kredi kurumları kurulmuştur. Bunlar arasında Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası gibi kuruluşlar vardır. Bu tür kuruluşlar ikinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkmış yeni Dünya ekonomisinin ihtiyaçlarına yönelik kuruluşlardır.(Aydın,2006).

1.3.2.Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Türk bankacılık sisteminin kökenleri Tanzimat Fermanına kadar uzamaktadır. Geçtiğimiz çeyrek yüzyıl içerisinde bankacılık Türk finansal sistem içerisinde lider bir konuma gelmiş ekonominin gelişmesine ve finansal liberalizasyona yönelik yapısal değişikliklere katkıda bulunmuştur. Yeniden yapılanma küresel piyasalar ile bütünleşme çerçevesinde Türk bankaları sundukları hizmet ve ürün kalitesi, finansal ve kurumsal yapılarında kayda değer uluslararası standartları sağlamışlardır. Tarihsel süreç içerisinde incelenecek olursa kronolojik olarak yedi döneme ayırmak mümkün olacaktır. Bunlar; Cumhuriyet öncesi dönem(1847-1923), Ulusal bankacılık dönemi(1923-1933), Kamu bankacılığı dönemi(1945-1960), Planlı dönem(1960-1980), Liberalleşme dönemi(1980-1990), Kriz dönemi(1990-2001), Yeniden yapılandırma dönemi(2001-2010). (Yıldırım,2015).

1.3.2.1.Cumhuriyet öncesi dönem

Osmanlı devletinin son yıllarında bütçe açığı artmıştır bu açığı kapatmak için 1840 yılında Kaime adı verilen kağıt para çıkarılmıştır. Bütçe açıklarında kullanılan bu paranın emisyonu kısa sürede büyük artış göstermiştir ayrıca bütçe açığının da sürekli artması ile yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş ve dış ticaret açığının kapanmasını zorlaştırmıştır. Bu yüzden arayışlara giren hükümet yetkilileri Galata Bankerleri ile görüşmüş ve bir banka kurulması kararı alınmıştır. Böylelikle 1847 yılında ilk banka olma özelliği taşıyan İstanbul Bankası kurulmuştur. Ancak 1848 deki

Fransız devrim hareketinin etkisi ile Osmanlı devletinin dış ticaret faaliyetleri daralmış ve ekonomik bir daralma yaşanmıştır. Bu daralma sebebi ile İstanbul bankası hükümete verdiği kredileri tahsil edememiş ve 1852 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Tanzimat Fermanından sonra devletin finansman ihtiyacı artmış ve yeni bir banka kurulmasına karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1856 yılında İngilizlerin katkısı ile Osmanlı Bankası kurulmuştur.1863 yılında Fransız sermayedarlarının katılması ile ismi Bank-ı Osmani-i Şahane olarak değiştirilmiştir. Osmanlı bankasını diğer özel bankalardan ayıran en önemli özellik 1863 yılı itibariyle para basma yetkisinin ve bazı imtiyazların verilmesidir. Bu imtiyazlar 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kurulması ile son bulmuştur.1875 yılından 1922 yılına kadar 7 yabancı sermayeli banka kurulmuş ve 17 tanede yabancı banka ülkede şube açmıştır. Bu bankalar hazineye borç verme, yabancı firmaları finanse etme ve ulaşım, madencilik gibi sektörlerle yatırım yapmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur.(Aydın,2006)

Sonuç olarak tüm bu gelişmelere bakıldığında ulusal bankaların varlığına rağmen yabancı bankaların bankacılık sistemimizde baskın olduğu görülmektedir. Bu bankalar borçlandırma bankacılığı olarak adlandırılabilir çarpık bir bankacılık sistemi oluşturmuşlardır. Bu yüzden Türk bankacılığı için ulusal bankacılığın önemi anlaşılmış ve bankacılıkta devlet desteğinin zorunlu olduğu öğrenilmiştir.(Yıldırım,2015).

1.3.2.2.Ulusal bankacılık dönemi(1923-1933)

Cumhuriyet döneminde bankacılık sisteminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlaşılmış ve ulusal sanayi ve bankacılığın gelişimi için birçok adım atılmış yeni bankalar kurulmuştur.(Yıldırım,2015).

Bu dönemde gerçekleşen bazı önemli bankacılık gelişmeleri şunlardır, İş Bankasının kurulması, Sanayi ve Maadin Bankasının kurulması, Emlak ve Eytam Bankasının devreye sokulması, Ziraat Bankasının anonim ortaklık haline getirilmesi ve son olarak Merkez Bankasının kuruluşudur. Bunlara ek olarak bu dönemde birçok yerel bankada kurulmuştur. Yerel ticaretin gelişmesine büyük katkıda bulunan bu bankalar 1929 krizinden etkilenip kapatılmak zorunda kalmıştır.(Parasız,2005).

1.3.2.3.Kamu bankacılığı dönemi(1933-1945)

1930'lu yıllarda 1920'li yıllarda uygulanan özel mülkiyetin teşvik edilmesi ile sanayileşme politikası bir kenara bırakılmış kamu iktisadi girişimleri ile sanayileşme politikası devreye alınmıştır. Bu politika iktisadi devletçilik olarak adlandırılmaktadır. Bu politikanın uygulanma sebebi o yıllarda Almanya ve Sovyet Rusya da uygulanıyor olması ve büyük yatırımların devlet eli ile daha kolay yapılacağına inanılmış olmasıdır.(Yıldırım,2015).

Bu politika bankacılık sektörünü de oldukça etkilemiş ve bu dönemde, Sümerbank(1933), Belediyeler Bankası(1933), Etibank(1935), Denizbank(1937) ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları(1938) sanayi planlarında yer alan büyük bütçe gerektiren işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finanse edilebilmesi gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla devlet tarafından özel bir statü ile kurulmuşlardır. (Aydın,2006).

1.3.2.4.Özel bankacılık dönemi(1945-1960)

Bu dönemin en önemli özelliği devlet eli ile sanayileşmenin desteklenmesi gerektiği görüşüne dayanan iktisadi devletçilik politikası yerine özel sektörün desteklenerek ekonomik büyümenin sağlanması politikası almıştır. Bu politik değişiklik bankacılık sektörü üzerinde de etkili olmuş ve birçok özel bankanın kurulmasını sağlamıştır.(Aydın,2006)

1945-1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun sürekli artması, şehirlerin büyümesi sanayinin milli gelirden daha çok pay alması ve piyasa içi ekonominin büyümesi daha çok para ve kredi ihtiyacı doğurmuştur. Bankacılık sisteminde yatırımların birim fiyat getirisi yükselmiş ve özel bankacılığın önemi artmıştır. Bu dönemde kurulan bazı özel bankalar Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) dir.(TBB,2008).

1.3.2.5.Planlı dönem(1960-1980)

1950'li yıllarda uygulanan liberalleşme politikasının başarısız olması sonucun da devletin müdahalesinin daha çok olduğu karma ekonomi modeline geçilmiştir. 1960-1980 döneminde, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığı ile ilki 1963 yılında yürürlüğe giren planlı kalkınma projesi ile ülkeye giren ithal malların iç piyasada üretilmesini ön gören sanayi politikası izlenmiştir. Bu dönemde

yeni yabancı ve özel durumlar haricinde yerli banka kurulmasına izin verilmemiştir. Bu şekilde sınırlı kaynakların yine sınırlı bir rekabet çerçevesinde mevcut bankalar aracılığıyla devletin belirlediği planlara uygun bir şekilde kaynak dağılımı sağlanmıştır. Faiz ve döviz kuru değişimlerinden kaynaklanan bir riski durumunun olmaması, fiyat ve ürün konusunda bir rekabetin yaşanmadığı ortamda özel bankalar negatif faizle topladıkları mevduatları artırmak için birçok yerel şube açmışlardır.(Aydın, 2006).

Bu dönemde mevcut bankaların yeni şube açılması desteklenmiş, küçük bankaların ise birleştirilmeleri teşvik edilmiştir böylelikle ortalama sabit maliyet düşürülmeye çalışılmıştır. 1960'lı yıllarda 1950'li yıllarda kurulan birçok küçük banka tasfiye edilmiştir.(Yıldırım,2015).

Planlı dönemde 5'i kalkınma ve 2'si ticaret olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976), bu dönemde kurulan ticaret bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977)'dir. Kalkınma bankalarının kurulması ile ilgili ilke kararları kalkınma planlarında yer almıştır.(TBB,2008).

1.3.2.6.Liberalleşme dönemi(1980-1990)

1980'li yıllar Türk bankacılık sistemin çalışma ortamı önceki yıllar ile karşılaştırıldığında çok farklı koşullar olduğu gözlenmektedir. Özellikle 1 Temmuz 1980 yılından itibaren faiz oranlarının serbest bırakılması ile mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmiştir. Bu dönemde banker adı verilen kuruluşların artması ve yatırımcıların yüksek faiz geliri sağlamaları bankaların bu modaya ayak uydurmak zorunda kalmasına neden olmuştur. İlerleyen süreçte faiz oranlarının saptanmasında centilmenlik antlaşmaları yapılmıştır.(Parasız,2005).

1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Uluslararası bankacılık ve uluslararası standartlarda gözetim ve denetim sistem tanıtılmıştır. Tek düzen hesap planı uygulanmaya başlanmıştır. Bilançolar dış bir mekanizma tarafından kontrol edilmeye başlanmış, mevduat ve sigorta fonu kurulmuş, donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiş ve İnterbank piyasası kurulmuştur.(Aydın,2006).

Ekonomide serbest piyasa anlayışının benimsenmesi, mali piyasaların serbestleşmesine yönelik çalışmalar bankacılık sisteminde köklü değişikliklere neden olmuştur. Sektöre yerli ve yabancı bankaların girişinin serbest olması ve mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması daha rekabetçi bir ortam oluşturmuştur. Oluşan bu yeni ortamda klasik mevduat bankacılığının yerine hem kaynak hem de plasman çeşitliliği artırılmış yeni bankacılık modeli benimsenmiştir. Bu dönemde banka fonlarının bir kısmı sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bono alımları ve döviz alımı için kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılması ve personel eğitimine önem verilmesi sonucu sektörde verimlilik artmıştır.(TBB,2008).

Bankacılığın gelişimi küresel piyasalar ile etkileşime girebilmesi amacı ile yapılan yasal düzenlemelerden biride 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu'nun oluşturularak Sermaye Piyasası Kanunu'nun yenilenmesidir. Bir diğer gelişmeler ise, 1985 yılında Devlet İç Borçlanma Senetlerinin ihale yoluyla satışa sunulması, 1986 yılında bankaların para piyasasının oluşturulması, yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz tevdiat hesabı açma izninin verilmiş olmasıdır. Aynı yıl içerisinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçti,1987 yılında Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemlerini başlattı,1988 yılında efektif ve döviz piyasaları ile 1989 yılında altın piyasalarının kurulması gibi ana başlıklar ile belirlenebilecek gelişmeler yaşanmıştır.(Yıldırım,2015).

1.3.2.7.Kriz dönemi(1990-2001)

1980'li yıllarda yürütülen finansal liberalleşme politikasının yan etkileri bankacılık sisteminde büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu dönemden 2000'li yıllara kadar bankacılık sektöründe kırılganlığın arttığı ve buna bağlı olarak ekonomik krizlerin yaşandığı görülmüştür.

1994 yılında bankacılık sektöründe, aynı dönemde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle yapısal sorunlar yaşanmış ve buna bağlı olarak riskler artmıştır. 1994 yılında döviz borcu fazla olan Marmara Bank, TYT Bank(Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası) ve IMPEX Bank'ın faaliyetleri durdurulmuştur. Riskleri azaltmak ve

yapısal sorunlara çözüm olması amacıyla 5 Nisan 1994 yılında bazı tedbir ve kararlar alınmıştır. Bunlar bankaların kur riskinin azaltılmasına yönelik alınan önlemler, döviz yükümlülüklerinin kanuni karşılığa tabi tutulması, repo ve ters repo ile ilgili düzenleme yapılması, bankaların kuruluş, öz kaynak ve faaliyetlerine ilişkin yeni esasların belirlenmesi gibi düzenlemeler sayılabilir. Alınan bu tedbirler ile dört yıllık sürece bakıldığında kısmen de olsa bazı başarılar yaşandığı görülmüş ancak 1999 yılında yaşanan ekonomik krizde Türk bankacılık sisteminin gördüğü zarar alınan bu yapısal tedbirlerin yetersiz olduğunu göstermiştir. Bütün bunlara rağmen 1994 krizinde sonra alınan önlemler ve yapılan düzenlemeler ile 1995-1999 yılları arasındaki dönemde bankacılık sistemi dolar bazında yüzde 18'lik bir büyüme kaydetmiştir. 1999 yılında Uzakdoğu ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz ile birlikte ülkemiz ekonomisi kötü etkilemiş ve bankacılık sektöründeki yapısal sorun ve risklerin yeniden ortaya çıkmasına sebep olmuştur.(Parasız,2005).

1994 krizi ve bu süreçte yaşanan birçok küçük kriz bizlere göstermiştir ki, Türkiye'de ekonomik devamlılık için öncelikli olarak bankacılık sisteminin düzenlenmesi ve yapısal sorunların giderilmesi olduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Haziran 1999 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası ve Avrupa Birliği kriterlerine uygun bir 4389 sayılı bir bankalar düzenlemesi oluşturulmuştur. Bu yasa ile birlikte bir bankanın faaliyetine başlaması, faaliyetlerini sürdürmesi bu faaliyetlerin izlenmesi ve denetlenmesi, denetimlerde alınan kararların bir sonuca bağlanması ve bir bankanın faaliyetine son verilmesi gibi kararların alınması ve uygulanması amacıyla Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun(BDDK) oluşumu tamamlanmış görev sorumlulukları belirlenmiştir. Ayrıca sisteme yeni bir bankanın girişi, şube açılması, bankacılık yapma yetkisinin iptali veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na(TMSF) devredilmesi gibi konular tekrardan düzenlenmiştir. Bu yasa ve düzenlemelerin en temel amacı bankacılık sistemine politik müdahaleleri en aza indirmektir. Bu düzenlemeler sisteme olan güveni artırmış, sistem dışında olduğu kabul edilen tasarrufları sisteme dahil etmiş ve bankacılık sektöründeki birleşme ve yeniden yapılandırmaları hızlandırmıştır.(Yıldırım,2015).

Bu dönemdeki bankacılık sistemine baktığımızda aşağıda sıralayacağımız sorunların varlığı daha belirgin olarak görülmektedir.

- Hazine finansman ihtiyacının kamu bankalarından karşılanması, bu bankalarda görev zararlarının artması ve aktif varlıklarında bu zararların çok büyük bir yer tutması.
- Kamunun finansal sektörden sürekli fon talep etmesi, iç borç yönetiminde finansmanın tamamen bankacılık sistemi yoluyla yapılması ve bunun sonucunda bankacılığın asıl görevi olan aracılığı yapamaz hale gelmesidir.
- Özel sermayeli bankaların grup ve ortaklarına verdiği kredilerin artması ve bunun yine etkin aracılık faaliyetlerini etkilemesi.
- Mali bünyesi zayıf bankalara yönelik tedbirlerin geç alınması.
- Bankacılıkta etkin bir rekabet ortamının oluşturulamaması ve sistemde yoğunlaşmanın bir diğer deyişle konsantrasyonun artması.(Parasız,2005).

Son olarak bu dönem değerlendirilecek olunursa, bankaların açık pozisyonlarını artırarak, risksiz faiz geliri sağlayan kamu kağıtlarına yatırım yapmaları bankacılık sektörünün de temel sorunu olarak bilinen bankacılığın asıl görevi olan aracılık işlevini gerçekleştirilmeyip farklı faaliyetlerde bulunmuş olmasıdır. Ayrıca bu dönemde dikkat çeken bir diğer gelişme ise TMSF'nin on bankaya el koymasındadır.(Günel,2010;akt. Yıldırım,2015).

1.3.2.8.Yeniden yapılandırma dönemi(2001-2010)

Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında ülke genelinde yaşanan ekonomik buhranda bankacılık sektörü çok derin yaralar almış bu yaraların düzeltilmesi için de çok ciddi yeniden yapılandırma programlarının hayata geçirilmesi vazgeçilmez bir hal almıştır. Bu doğrultuda 15 Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya alınan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının en önemli unsuru bankacılık sisteminin iyileştirilmesine ilişkin gerekli çalışmaların yapılmasını içeren Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programıdır.(Parasız,2005).

Bu programın bazı unsurları şu şekilde belirtilmiştir

- Enflasyon mücadele ve fiyat istikrarını sağlayacak para politikası uygulamak,
- Disiplinin ön planda olduğu bir maliye politikası uygulamak,
- Finansal sektörün ve bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirmek,
- Ekonomi sistemi içerisinde bulunan bütün birimlerin etkinlik, şeffaflık ve esneklik sağlayacak yapısal düzenlemeler yapmaktır.

Siyası istikrarın ve uluslararası piyasalarda yaşanan olumlu gelişmelerin etkisi ile programda hedeflenen amaçların birçoğuna ulaşılmış 2002-2007 döneminde hızlı ve istikrarlı bir büyüme süreci yaşanmıştır.(TBB,2008).

Yeniden yapılandırmanın ilk adımı mali bünyesinde sorunlar olan bankalara çözüm arayışı olmuştur. 1999 yılı sonunda bankacılık sistemindeki beş sorunlu banka TMSF yönetimine alınmış, 2 kalkınma ve yatırım bankasının faaliyetine son verilmiş 1996-2003 döneminde TMSF' ye alınan 20 bankanın mali yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılmaları ve yükümlülüklerinin devri amacıyla Hazine Müsteşarlığı'ndan özel tertip tahviller ihraç edilmiş, Merkez Bankası'ndan avans kullanılmış ve TMSF' den kaynak aktarılmıştır. Aynı dönemde 8 bankanın bankacılık lisansları iptal edilerek tasfiye edilmiştir.(TBB,2008).

Türkiye'de batılı devletlerde olduğu gibi banka dışı finansal araçlar gelişmemiş ve sermaye piyasasının henüz gelişme aşmasında olması nedeniyle bankacılık finansal sistemin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından da önemli bir görev üstlenmiştir. Finansal sistem içerisinde bu kadar önemli bir yere sahip olan bankacılık sisteminin düzenli işleyişi güçlü bir ekonominin temel unsurudur.(Yıldırım,2015).

1.4.Dünyada ve İncelenen ülkelerde Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler

Bu bölüm başlığı altında dünyada, MSCI ülkelerinde ve Türkiye'de bankacılık ile ilgili olarak göstergeler tablolar şeklinde verilmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

1.4.1.Dünyada Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler

Aşağıda verdiğimiz Tablo1.1' de küresel ekonomik göstergeler olan büyüme hızı, enflasyon, kamu borç stokunun gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ve emtia fiyat endeksi verilmiştir. Dünya, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler bazında ayrı olarak sunulan veriler yorum yapılabilmesi ve küresel ekonominin durumunu değerlendirilebilmesi açısından faydalı olmaktadır.

Tablo 1.1

Küresel ekonomik göstergeler (TBB,2021)

	Tahminler			
	2019	2020	2021	2022
Büyüme hızı (yüzde)				
Dünya	2,9	-3,3	6,0	4,4
Gelişmiş ülkeler	1,7	-4,7	5,1	3,6
Gelişmekte olan ülkeler	3,7	-2,2	6,7	5,0
Ticaret hacmi(değ... yüzde)	1,0	-8,5	8,4	6,3
Enflasyon(yüzde)				
Dünya	3,8	2,7	3,7	3,1
Gelişmiş ülkeler	1,4	0,7	1,6	1,7
Gelişmekte olan ülkeler	5,1	5,1	4,9	4,4
Kamu borcu stoku/gsyh(yüzde)				
Gelişmiş ülkeler	103,8	120,1	122,5	121,7
Gelişmekte olan ülkeler	54,1	63,4	64,0	66,0
Emtia fiyat endeksi(2005=100)	117,6	105,9	134,4	129,7

Ülkemizde 11 Mart 2020 yılında ilk vakanın ortaya çıktığı korona virüsü ilk olarak 2019 Aralık ayında Çin’de ortaya çıkmış ve tüm dünyayı hızlı bir şekilde etkisi altına almıştır. Eğitim, kültür, sanat, spor ve ekonomi gibi bütün alanları etkilemiş ve ülkelerde kısıtlama ve kapanmalara sebebiyet vermiştir. Üretim ve hizmet sektöründe olumsuz etkileri çok daha fazla hissedilmiş ve dünya ekonomisinin 3,3 oranında gelişmiş ülkelerin 4,7 ve gelişmekte olan ülkelerin 2,2 oranında küçülmesine neden olmuştur. Ülkeler arası ulaşımın kısıtlanması veya yasaklanması başta ulaşım ve turizm sektörleri olmak üzere bütün sektörleri olumsuz etkilemiş bu durum ticaret hacminin 8,5 oranında küçülmesine neden olmuştur. Ayrıca ulaşım imkanlarının kısıtlanması hammadde ve mamul ürünlerin dünya genelinde dolaşımını kısıtladığından dolayı ticaret hacmi küçülmüştür.

Enflasyon oranlarına baktığımızda ise dünya genelinde bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Dünyada 2,7 gelişmiş ülkelerde ise 0,7 olarak gerçekleşen enflasyonda düşüş gözlemlenmekte gelişmekte olan ülkelerde ise 5,1 olarak gerçekleşen enflasyonun sabit kaldığı görülmektedir.

Çoğu sektörde insanların çalışamaması ekonomik büyümenin gerilemesi, kapanmaların yaşanması dolayısıyla insanların temel ihtiyaçlarını karşılamalarında zorluk yaşamamaları için devletler birçok sosyal yardımda bulunmuş ve bunun üzerlerinde bir ekonomik yük oluşturmalarına neden olduğu gözlenmektedir. Bu durum kamunun borçlarının gayrisafi yurtiçi hasıla ya olan oranlarında ki artışlarda izlenmesi mümkündür. Bu artışlar gelişmiş ülkelerde 16 gelişmekte olan ülkelerde 9 puan olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1.2

Küresel borçluluk(GSYİH' ya oran, yüzde) (TBB,2021)

	GOÜ	GÜ	Türkiye
Hane halkı	44	77	18
Reel Sektör	103	98	76
Kamu	63	130	47
Finans	40	114	32
Toplam	251	419	174

Tablo 1.2. de küresel borçluluk oranının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı hane halkı, reel sektör, kamu ve finans sektörleri özelinde veriler verilmiştir. Şekil bize gelişmekte olan ülkeler(GOÜ), gelişmiş ülkeler(GÜ) ve Türkiye verilerini karşılaştırma imkanı tanımaktadır.

Salgın nedeniyle ülkeler genişleyici politikalar izlemiş ve bu durum borçlanmanın artmasına neden olmuştur. Bu artışların GSYH'lere oranı gelişmiş ülkelerde 4 kat gelişmekte olan ülkelerde ise 2,5 katına çıktığı görülmektedir. Ayrıca borçlanmanın en fazla kamu alanında arttığı görülmüştür.(TBB,2021).

1.4.2. İncelenen Ülkelerde Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler

Tablo 1.3 Dünya Bankası veri tabanından alınan verilerin düzenlenmesiyle oluşturulmuş olup tabloda araştırmada incelenen ülkeler olan MSCI EMI ülkelerinin beş farklı yıla ait yoğunlaşma göstergeleri olan C3 ve C5 oranları verilmiştir. Burada C3 en büyük üç bankanın, C5 ise en büyük beş bankanın aktiflerinin toplamının sektörün aktif toplamına olan oranını ifade etmektedir.

Tablo 1.3

İncelenen ülkelerdeki yoğunlaşma göstergeleri

Ülkeler	2004		2008		2011		2014		2017	
	C3	C5	C3	C5	C3	C5	C3	C5	C3	C5
Brezilya	46,48	58,03	46,91	62,53	59,09	75,94	64,5	79,5	56,6	83,36
Şili	54,65	73,69	28,26	79,65	46,25	71,36	41,68	66,56	42,63	68,65
Çin	69,68	79,39	52,28	71,24	46,59	64,67	40,12	55,38	37,17	52,47
Kolombiya	51,19	73,27	72,71	96,31	57,56	80,39	65,89	80,38	63,59	77,03
Çekya	68,28	78	67,16	80,87	63,88	77,1	59,44	75,83	60,22	76,07
Mısır	57,97	72,14	58,31	69,07	59,43	69,53	60,14	70,6	59,3	70,06
Yunanistan	62,18	82,38	60,37	81,09	72,08	93,46	76,52	99,87	75,15	99,9
Hindistan	33,11	42,72	32,52	41,38	29,47	39,88	29,34	40,16	37,28	47,02
Macaristan	49,21	67,44	47,19	68,85	52,1	73,2	52,51	69,71	58,88	72,93
Endonezya	47,25	62,07	42,96	58,78	41,36	55,52	40,33	52,38	40,69	53,91
Malezya	84,11	100	82,35	100	53,54	68,48	48,51	64,66	55,36	69,93
Meksika	62,42	79,95	58,8	79,53	52,74	72,03	51,61	72,87	49,44	68,96
Peru	78,6	87,61	77,49	90,88	74,38	87,63	73,7	88,55	72,73	88,08
Filipinler	41,49	60,2	47,5	65,06	40,58	56,37	45,15	62,49	47,45	65,02
Polonya	43,03	61,18	37,12	51,35	35,5	48,74	39,45	55,68	42,17	59,88
Katar	90,97	100	83,37	96,65	82,51	93,03	85,65	96,09	88,79	97,12
Rusya	37,68	49,98	21,58	28,97	26,92	35,49	31,56	41,68	60,59	67,81
Güney Afrika	99,53	100	78,37	98,86	77,8	99,35	77,38	99,11	76,74	98,47
Tayland	47,17	67,13	44,55	65,43	46,14	66,2	49,2	69,58	44,27	68,58
B.A.E.	46,72	71,05	49,48	69,4	60,4	80,42	60,12	79,7	67,3	79,6

Yoğunlaşma oranının hesaplanmasında banka sayıları önem arz etmektedir. Katar ve Malezya gibi ülkelerde yeni kurulan bankaların gelişim gösterememiş olması

yoğunlaşma oranlarının çok yüksek çıkmasına sebep olan etkenlerdendir. Genel olarak tablo incelendiğinde yoğunlaşma oranının düzenli bir artış ya da azalış gösterdiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak bankacılığın dinamik bir sektör olması, girdilerin çok olması ve teknolojinin hızlı gelişiminin yarattığı yeni hizmet alanları olduğu söylenebilir.

Bankaların öncelikli olarak kredi verme fonksiyonları ile ekonomik büyümeyi desteklediğini ve yoğunlaşmanın bankaların kredi verme davranışlarını etkilediği literatür kısmında bazı çalışmalar tarafından desteklenmiştir. Bu sebeple tablodan da görüldüğü gibi çok değişkenlik gösteren yoğunlaşma oranının ekonomik büyüme ve finansal kırılganlık ile olan ilişkisini incelemek bu çalışmanın temel amaçlarından biri olmuştur.

Tablo 1.4’de Dünya Bankası veri tabanından alınan verilerin düzenlenmesi ile oluşturulmuş göstergelerin ülkelere göre beş yıllık sonuçları görülmektedir. Bankalar tarafından verilen özel kredilerin GSYİH’ ye oranı(Kredi/GSYİH) ve bankaların toplam mevduatlarının GSYİH’YE oranı (Mevduat/GSYİH) değişkenleri ülke bazında beş yıllık verileri tabloda verilmiştir.

Tablo 1.4

İncelenen ülkelerde mevduat ve kredilerin GSYİH’ ya oranı

Ülkeler	2004		2008		2011		2014		2017	
	<u>Kredi</u> / GSYİ H	<u>Mevdu</u> at/ GSYİ H	<u>Kredi</u> / GSY İH	<u>Mevd</u> uat GSYİ H	<u>Kredi</u> / GSY İH	<u>Mevd</u> uat GSYİ H	<u>Kredi</u> / GSY İH	<u>Mevd</u> uat GSYİ H	<u>Kredi</u> / GSY İH	<u>Mevd</u> uat GSYİ H
Brezilya	26,1	43,6	41,5	54,5	52,7	47,7	62,8	51,8	59,6	62,3
Şili	58,7	42,5	73,4	53,0	64,6	39,2	75,0	48,9	76,9	50,7
Çin	112,4	42,8	97,2	40,4	116,3	47,8	131,6	43,9	150,6	54,7
Kolombiya	21,7	13,8	32,5	16,7	31,8	19,2	39,8	23,5	47,4	22,4
Çekya	27,5	54,6	45,9	59,6	47,3	60,2	49,3	65,4	50,2	69,5
Mısır	48,7	75,3	40,2	72,3	28,9	59,2	24,5	58,5	28,7	75,6
Yunanistan	57,2	74,5	85,6	90,7	119,2	93,4	117,8	93,3	101,7	70,8
Hindistan	31,5	49,1	44,4	59,2	47,8	62,8	49,8	64,3	47,5	64,9

Macaristan	42,1	38,4	63,7	46,0	59,0	49,1	43,2	45,4	32,4	45,5
Endonezya	19,8	35,5	21,4	29,5	24,1	30,3	30,7	32,9	31,4	34,3
Malezya	100,5	103,9	90,8	100,7	102,8	116,9	115,5	124,5	116,4	113,4
Meksika	12,4	19,6	16,7	21,3	17,9	24,7	21,3	27,6	25,6	30,6
Peru	18,1	21,6	22,2	26,9	24,7	29,2	32,0	35,0	37,9	36,4
Filipinler	26,9	44,6	25,2	47,1	29,9	51,4	36,1	60,5	44,3	66,1
Polonya	26,7	34,6	42,9	41,4	48,4	46,8	50,9	51,9	51,7	55,7
Katar	25,7	41,9	36,2	40,7	36,5	45,9	42,6	63,1	74,7	88,5
Rusya	19,0	17,8	33,8	25,9	37,7	34,7	51,6	41,0	51,1	48,4
Güney Afrika	58,7	48,4	74,3	60,4	66,2	57,9	65,7	58,3	64,4	57,9
Tayland	91,0	96,4	87,1	87,5	95,0	92,9	112,4	114,4	112,5	126,1
B.A.E.	34,1	38,6	58,5	53,1	62,3	59,2	61,4	70,5	78,5	84,3

Tablo1.4 incelendiğinde genel olarak bütün ülkelerde Kredi/ GSYİH oranının yükseliş gösterdiği görülmektedir. Bu durum bankacılık sektörünün verdiği özel kredilerin artış gösterdiğini ve bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye olan katkısının arttığını göstermektedir. Ülkelerin çoğunda mevduat / GSYİH oranının 2017 yılındaki değerinin diğer yıllardan fazla olduğu görülmektedir. Bu durum banka mevduatlarının genel bir artış eğilimi içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca mevduatların GSYİH içerisindeki payının bu kadar artması bankacılık sektörünün ekonomi içerisindeki önemini arttırdığı yorumu da yapılabilir. Bu önem doğrultusunda bu çalışmada bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme yani GSYİH ile olan ilişkisi incelenirken bu göstergeler kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

1.4.3. Türkiye’de Bankacılık ile İlgili Son Gelişmeler

Tablo 1.5’te Türkiye’de bankacılık sistemindeki yoğunlaşmanın yüzdesi verilen üç yılda sektördeki ilk üç banka ve ilk on bankanın kredi, mevduat ve aktifler değişkenlerine göre değişim oranları verilmiştir.

Tablo 1.5

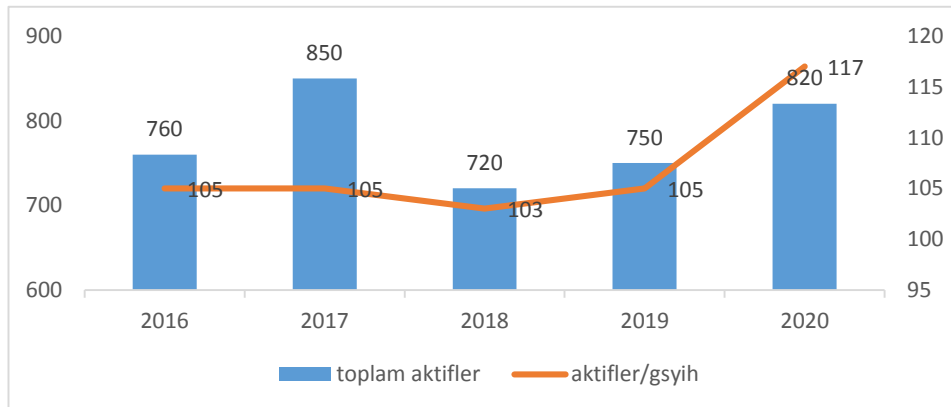
Yoğunlaşma, yüzde (TBB,2021)

	2005	2019	2020
İlk beş banka			
Aktif	63	57	59
Mevduat	66	62	66
Kredi	56	58	60
İlk on banka			
Aktif	85	86	87
Mevduat	89	89	90
Kredi	80	87	88

Tablo 1.5' teki verilere göre 2020 yılında ilk üç bankanın aktif, mevduat ve kredi oranlarının yüzdeliğinin arttığı görülmekte ancak 2005 yılına göre aktiflerin oranında düşüş olduğu mevduatın sabit kaldığı ve kredilerin oranının arttığı gözlenmektedir. İlk on bankanın oranları incelendiğinde ise 2020 yılında bir önceki yıla göre aktif, mevduat ve kredilerin oranlarında artış görüldüğü gibi 2005 yılına göre de artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 1.5' te görüldüğü gibi yoğunlaşma yüzdesinde yıllara göre değişimlerin olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada bu oranlardaki değişimlerin ekonomik büyüme ve kırılmalık ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğu araştırılacaktır.

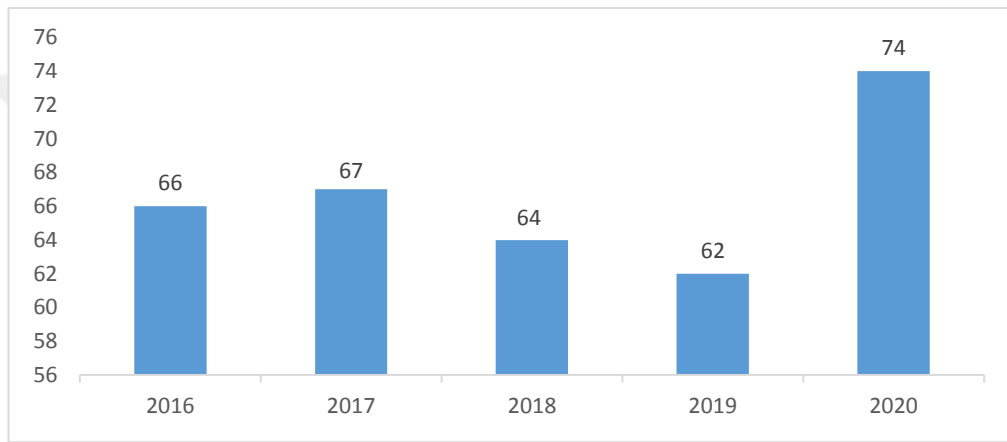
Tablo 1.6

Toplam aktifler ve aktiflerin GSYİH' ya oranı(TBB,2021)

Tablo 1.6' da Türkiye'deki bankaların toplam aktifleri ve aktiflerin GSYH'ye oranı verilmiştir. Yıllar incelendiğinde aktiflerde 2017 yılı hariç genel olarak bir artış olduğu gözlemlenebilmektedir. 2020 yılında aktiflerin 750 milyar dolardan 820 milyar dolara yaklaşarak büyük bir artış gösterdiği aynı şekilde aktiflerin GSYH'ye olan oranının da 105 den 117 e yükseldiği görülmektedir.2020 yılında bankacılık sektörünün milli gelir içerisindeki payının büyük bir hız ile arttığı söylenebilir. Bu durum bankacılık sektörünün öneminin arttığını göstermektedir.

Tablo 1.7

Kredilerin GSYİH' ya oranı(TBB,2021)

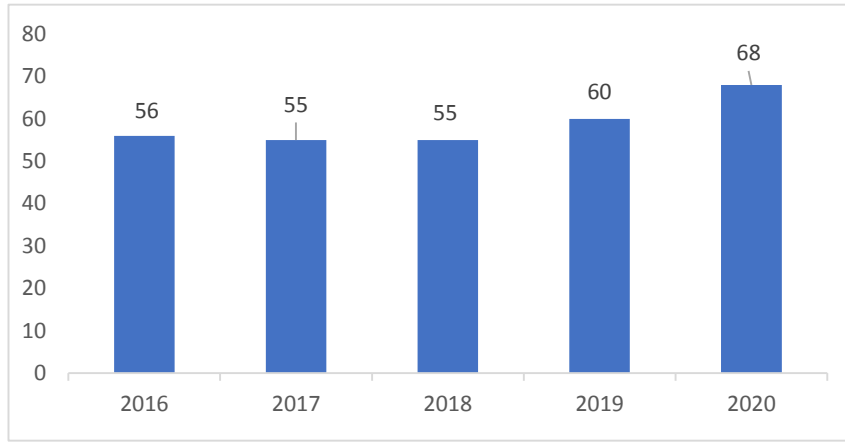

Tablo 1.7'de Türkiye'deki bankaların vermiş olduğu kredilerin GSYİH' ya oranı verilmiştir. Tablodaki yıllar incelendiğinde 2020 den önceki yıllarda büyük oranda bir değişimin olmadığı görülmektedir ancak 2020 yılında 12 puanlık bir artış ile büyük bir değişimin olduğu görülmektedir. Salgın döneminde bankacılık sektörü kredi kanalını kullanarak ekonomik işleyişin devamını sağlamak, büyümeyi desteklemek, kişi ve kurumların ihtiyaçlarını karşılamak gibi alanlarda ön plana çıkmıştır. Bu durumu tablodaki 12 puanlık artış ile görmek mümkündür.

Bankalar kredi verirken bir risk ile karşı karşıya kalırlar bu riski sektördeki rekabet durumundan dolayı almak zorundadırlar, sektördeki rekabet ise yoğunlaşma kavramı ile yakından ilişkilidir. Ülke ekonomileri için bu denli önemli olan bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ve kırılganlık üzerinde nasıl bir etki veya etkileşimi olduğu araştırmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Tablo 1.8

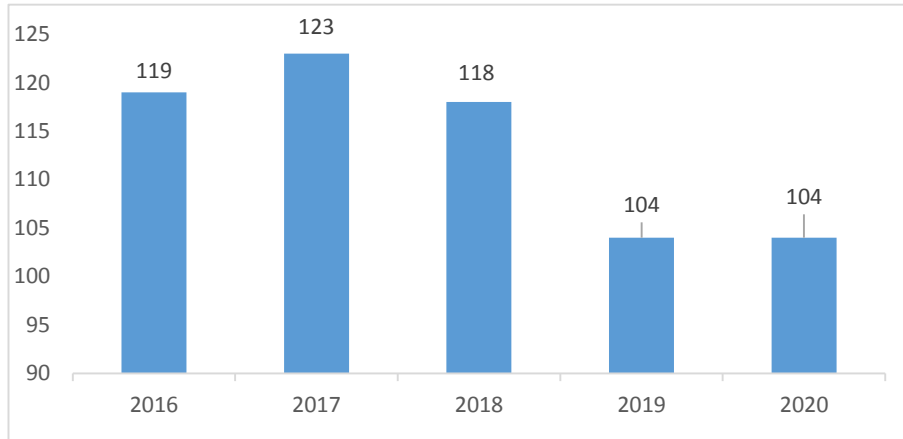
Mevduatın GSYİH' ya oranı (TBB,2021)

Tablo 1.8’de Türkiye’deki bankaların mevduatlarının GSYİH’ ya oranının son beş yıldaki verileri verilmiştir. Şekle baktığımızda 2019 yılında 5 puan 2020 yılında ise 8 puan artarak bu oranın son iki yıldaki değişiminin önceki yıllardaki değişime oranla çok fazla olduğu görülebilmektedir.

Tablo 1.9

Kredilerin mevduata oranı(TBB,2021)

Tablo 1.9’ da Türkiye’deki kredilerin mevduata olan oranı son beş yılın verileri olarak verilmiştir. Bu verilere göre 2020 yılında bir önceki yıla göre bir değişimin olmadığı görülmektedir ancak 2018 ve önceki yıllara göre bu oranın düştüğü görülmektedir.

II. BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME, FİNANSAL KIRILGANLIK KAVRAMI VE YOĞUNLAŞMA

2.1.Büyüme Kavramı

Büyüme tanımı alanlara göre farklılık gösterse de bütün alanlarda incelenen olgunun bir önceki yıl ya da dönem ile karşılaştırılmasıdır. Yani büyümeden söz edilebilmesi için en az iki farklı dönem olması gerekmektedir. Büyüme şirketler ve ülkeler için içinde buldukları durumu en iyi analiz eden kavramlardan biridir. Bir şirket veya bir ülke büyüme verilerini inceleyerek gelecek planlarını yapabilirler.

2.1.1.Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, ekonominin toplam üretim kapasitesinde, bir önceki yıla göre meydana gelen yüzde değişimidir. Ayrıca ekonomik büyüme bir ülkenin potansiyel gayri safi milli hasılasının (GSMH) veya potansiyel gayri safi yurt içi hasılasının (GSYİH) önceki döneme göre genişlemesi olarak da tanımlanabilir. Ekonomik büyüme bir ekonominin üretim potansiyeli ve verimliliği ile yakından ilişkili olup bir ulusun mal ve hizmet üretme kabiliyetinin kapasitesinin gelişmesidir. Üretim kapasitesi ekonominin sermaye birikimine, teknoloji seviyesine, sahip olduğu kaynakların miktarına bağlıdır. Ekonomik büyüme kısa dönemli statik bir olgu değil uzun dönemli dinamik bir olgudur.(Çolak, 2007).

Ekonomik büyüme, zaman ve mekan bağlamında miktar, ağırlık ve hacim biçimindeki büyüklük artışıdır. Bu artışın ifade ettiği çeşitli göstergeler bireyler ve ülkeler için güç ve gelir düzeyinde gözlemlenebilmektedir. Nüfus, sermaye, tasarruf ve milli gelir artışları, birer büyüme göstergesidir. Büyüme bir işletme, bölge ya da

ekonomi için miktar ve büyüklükteki artıştır. Ancak bu artışın nominal bir artış değil reel bir artış olması durumunda büyüme vardır denebilir.(Özgüven,1988).

2.1.2.Ekonomik büyümenin ölçülmesi

Bir ülkenin sınırları içinde belirli bir yılda üretilen nihai malların temel bir yılın piyasa fiyatları üzerinden değerine, reel gayri safi yurtiçi hasıla veya kısaca reel hasıla denir. Herhangi bir değişkenin büyüme oranı onun yıllık yüzde artışıdır. Bunu en basit hali ile yapmak istediğimizde öncelikle ölçmek istenilen değişkenin ve bu değişkenin değişme oranının ölçüleceği dönem belirlenmelidir. Örneğin değişkenimiz hasıla yani GSYİH(Y) ise; hasılanın başlangıçtaki değeri 100 milyon Türk Lirası ve belirlenen dönem sonrasında 105 milyon TL olsun. Bu durumda hasıla %5 büyümüş demektir.

$$g_y = \Delta Y / Y = (Y_1 - Y_0) / Y_0$$

$(105-100)/100=0.05$ Hasıla büyüme hızı(g_y), ilgili dönemde hasılanın yüzde değişmesini göstermektedir. Büyüme hızını ‘%’ olarak ifade etmek istediğimizde formül 100 ile çarpılır. (Ünsal,2016).

2.1.3.Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Ülkeler için ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ve sürdürülmesi çok önemli bir durumdur ancak burada en önemli unsur ekonomik büyümenin nedenlerinin bilinmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesidir. Finansal sistem içerisinde büyük bir öneme sahip olan bankacılık sektörü ekonomik büyüme için önemli bir unsurdur.

Finansal sistem ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü yıllarca tartışma konusu olmuştur. Smith, İngiltere’de artan ticaret hacminin nedeninin bankacılık sektörünün faaliyetlerinden kaynaklandığını, Schumpeter, bankacılık sektörünün gelişiminin ekonomik büyümenin temel dinamiği olan yatırımları finanse etmede önemli görevler üstlendiğini savunmuştur. Geçmiş iktisadın geçmişi kadar eski olan bu tartışmalar ve finansal sistemin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili farklı görüşler günümüze kadar yapılan birçok çalışmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. Gelişmenin özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde iktisadi büyümeyi etkilediği kabul görmekle birlikte, finansal gelişmenin mi iktisadi büyümeyi etkilediği yoksa iktisadi büyümenin mi finansal gelişimi etkilediği tartışma konusudur.

Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi etkilediğini savunan arz öncüllü görüş ve iktisadi büyümenin finansal gelişimi etkilediğini savunan talep takipli görüş olmak üzere iki farklı görüş mevcuttur. Ayrıca bu ilişkinin yönünü belirlemeye çalışan birçok çalışmada değerlendirilen ülkelerin yapısal özelliklerine bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.(Öztürk, Kılıç Darıcı ve Kesikoğlu,2011).

Finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki, çoğu gelişmiş ülkede finansal deregülasyonun iktisadi büyüme hızını arttırmış olmasından dolayı önem arz etmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler açısından büyüme hızının artması için finansal sektörün gelişiminin gerekli olup olmadığını göstermesi açısından da gerekli bir göstergedir.(Altunç,2008).

İktisadi büyümeyi gerçekleştirmek, uygulanacak politikaları belirlemek amacıyla özellikle gelişmekte olan ülkeler için finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin varlığı ve yönünü saptamak önem arz etmektedir. Bu çerçevede makro iktisadi istikrarı ve kaynakların en verimli şekilde kullanımını sağlamak ayrıca ekonominin diğer ekonomiler ile ilişkisini artırmak fiziki ve beşeri sermayeyi artıran politikalar finansal gelişme ile birlikte iktisadi büyümeyi de olumlu yönde etkileyecektir. Finansal gelişmeden iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı söz konusudur yani finansal serbestleşme politikaları ile finansal piyasalara yönelik yapılan reformların, finansal aracılık hizmetlerindeki gelişmeyle birlikte iktisadi büyümeyi olumlu etkilediği söylenebilir.(Bozoklu ve Yıllancı,2013).

Ülke ekonomileri için çok önemli olan finansal piyasalar günümüzde gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında temel farkı oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelerin finansal sistemi büyük çoğunluk ile bankacılık sistemine bağlı olan ve modern dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu iletişim ağlarının piyasalara ulaşım imkanlarını neredeyse sınırsız hale getirmesi bankacılık sektörünün devamlı bir gelişim göstermesine olanak tanımıştır. Büyük projelerin gerçekleşmesi için gerekli olan fonları bankalar toplar ve projenin hayata geçirilmesini sağlarlar. Sektör dışında kalan kişi ve kurumların sisteme kazandırılmasıyla ülkedeki tasarruf miktarı artmakta ve artan tasarruflar sermaye birikimini destekleyerek kredi mekanizması yoluyla ekonomik büyüme ve istihdam yaratılmasını sağlamaktadır.(Turgut ve Ertay,2016).

Ülke ekonomilerinin büyümesi ve kalkınmasında kaynak dağılımı çok önemlidir bu konuda en belirleyici olan sektör finans sektörüdür. Finansal sektörün başrol oyuncularını ise bankalardır. Bankalar diğer işletmelerden farklı olarak mevduat toplar ve verimli kaynaklara aktarım yapmaya çalışarak bir risk alır.

Bankalar finansal aracılık faaliyetlerini yürütürken ellerindeki kaynağı en verimli gördükleri projelere yaparlar. Bu bağlamda bankalar, kurumsal anlamda daha güçlü işletme seçimine yönelerek sermayenin etkin dönüşümünü sağlamak yoluyla yatırımları artırabilmektedirler. Örneğin Walter Bagehot ve Joseph A. Schumpeter, bankacılık sektörünün verimli yatırımları finanse ederek, kişi başına düşen gelirden ve büyüme oranında artışa sebep olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Schumpeter (1934), çalışmasında bankacılık sektörünün, verimli yatırımların sermayedarı olarak rol oynaması nedeniyle ekonomik büyümeyi artırdığını ortaya koymuştur.(Tandoğan ve Özyurt,2013).

Bankacılık sistemi üzerinde denetim ve müdahaleleri azaltmayı ön gören 'deregülasyon' politikaları ile finansal serbestlik sağlanmış ve durum finans sistemleri üzerinde olumlu bir etki sağlamıştır. Finansal deregülasyonu, finansal kurumların ve hizmetlerin çeşitlenmesi olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca bu düzenlemeler ile birlikte bankacılık sektörü ile sermaye piyasası arasında aracılık yapan kurumların sayısı da artmıştır. Bu durum finans piyasalarında derinleşmeyi sağlamıştır. Finansal derinleşme, finanse sektöründe yaratılan fonların reel kesime aktırılma oranı olarak tanımlanabilir. Eğer bu oran yüksek ise bunun ekonomik büyümeyi artıracığı kabul edilir. Aksi bir durumda ise derinleşme zayıf olacağından reel sektördeki kaynak yetersizliğinden dolayı iktisadi büyüme yeterince gelişmeyecektir. Tüm bunların dışında bir ülkedeki ekonominin büyümesi için ülkedeki ekonomik istikrarında etkili bir etken olduğu ön plana çıkmaktadır.(Erim ve Türk,2005).

Finansal sistem ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkilidir. Ayrıca gelişmiş finansal sistemlerin bulunduğu ekonomiler daha hızlı büyür bu ekonomilerde firmaların dış finansman bulma imkanları çok olduğu için gelişimleri daha kolaydır. Ayrıca bankaların hızlı karar alabilmeleri, firmaları ve yöneticileri hızlı bir şekilde araştırabilmeleri kaynaklarını nasıl kullanacaklarını belirlemeyi kolaylaştırmakta ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir.(Levine,2004).

MSCI kırılğan ülkeler endeksinde yer alan ülkeler üzerinde yapılan analizler sonucu Brezilya haricinde diğer dört ülke olan Türkiye, Hindistan, Güney Afrika ve Endonezya'da finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yani finansal gelişme bu ülkelerde ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.(Mike ve Alper,2021).

Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi etkilediği ve bu etkinin olumlu olduğu ekonomi çevrelerince genel bir kabul görse de bu durumun aksini iddia eden çalışmalarda mevcuttur.

Favara (2003) çalışmasında finansal gelişmenin ekonomik büyümeye üzerinde birinci dereceden bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca finansal gelişmenin dışsal bileşenlerinin ekonomik büyümeyi sağlamadığını, ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında doğrusal bir bağlantının olmadığı ve finansal gelişmenin GSYİH büyümesi üzerinde genel olarak negatif bir etki gösterdiği sonucuna varmıştır.

Asteriou ve Spanos (2019) çalışmalarında 26 Avrupa Birliği ülkesi üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda 2008 finansal krizden önce finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi desteklediği ancak bu krizden sonra ekonomik faaliyetleri büyük oranda engellediği sonucunu elde etmişlerdir.

2.2.Kırılğanlık Kavramı

Herhangi bir dışsal etkiye maruz kalındığında dayanamamak kırılğanlık olarak tanımlanabilir. Kırılğanlık çeşitli alanlarda farklı tanımlarla karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin tıp alanında stres, hastalık veya olumsuz bir gelişme karşısında metabolizmanın zayıf düşmesi çabuk yenilmesi kırılğanlık olarak tanımlanır. Kırılğan bir vücut bazı hastalıklarında göstergesi olabilir. Bu durum ekonomiye uyarlandığında finansal kırılğanlık ekonomik krizlerin göstergesi olabilir sonucuna varılabilir.

Kırılğanlık terimi ilk olarak 1930'lu yıllarda büyük buhranın yaşandığı dönemde ortaya çıkmıştır. Fisher'in(1933) ve Keynes'in (1936) teorilerinde ilk defa kırılğanlık terimi kullanılmıştır. 1957 yılında Minsky tarafından yayınlanmış olan finansal istikrarsızlık teorisinin dayanağı mikro temelleri (bankaların ve firmaların

yatırım davranışlarını ele alan) belirtilmiştir. Minsky'e göre finansal kırılganlık, finansal sistemin bir özelliğidir.(Oğuz,2018).

2.2.1. Finansal Kırılganlık

Finansal kırılganlık, çok düşük şokların ekonomiyi eşik ötesinde patlayan bir krize sürükleyebileceği bir durum olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle, finansal kırılganlık aşırı duyarlılığın aşırı bir örneğidir. Burada amaç kriz çıkmasını, herhangi bir işlevsizliğin domino etkisi yaratarak borçlanmayı artırıp, likidite eksikliği yaratmamasıdır.(Oğuz,2018).

Bankaların temel faaliyet konularından biri olan kredi kullandırma yapılan işlemin doğası gereği çeşitli risklerde ortaya çıkarmaktadır. Bu risklerin en çok ön plana çıkanı kredi riskidir. Kredi riski banka tarafından verilen kredilerin günü geldiğinde müşteri tarafından geri ödenmemesi sonucu ortaya çıkan risktir. Kredi riskinin temelinde asimetrik bilgi sorunu olarak tanımlanan kredi müşterisinin ödeme gücünün yeterince araştırılmaması ve müşterinin krediyi geri ödeme hususlarında yanlış veya eksik bilgilendirilmesi gibi temel yanlışlar yatmaktadır. Bu konuda banka yöneticileri ve çalışanlarının kredi riski hakkındaki uzmanlıkları ve tecrübeleri kredi verme sürecinde ve geri ödeme noktasında izlenmesi kredi riski yönetiminde önem kazanmaktadır. Gerçekleşen birçok bankacılık ve ekonomik krizin temelinde sorunlu kredilerin olabileceği gibi, kriz dönemlerinde de ülke genelindeki talep daralması, işsizlik ve yeni yatırımların yapılamaması gibi sorunlar sorunlu kredilerin artmasına sebep olmaktadır.(Torun ve Altay,2019).

Bankaların yükümlülükleri, tasarruf sahiplerinden mevduat veya borçlanma şeklinde elde ettikleri fonlar olup, varlıkları ağırlıklı olarak rezervler, menkul kıymetler ve kredilerden oluşmaktadır. Bir bankanın varlıkları ve yükümlülükleri arasındaki fark, bankanın tüm yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra kalan değerini veya öz sermayesini gösteren net değerine eşittir. Bir bankanın net değeri negatife döndüğünde, banka iflas eder. Banka yöneticilerinin aşırı risk alması sonucu bankanın net değeri düşer ve banka başarısızlığı olarak kabul görülür. Ayrıca literatürdeki birçok çalışmaya bakıldığında, büyük banka kaçışlarının ve büyük ölçekte mevduat çekilmelerinin, aşırı borç vermelerin veya bankacılık sektörünün dış borçlarındaki artışların bankacılık krizlerinin öncü göstergeleri olduğu tespit edilebilmektedir.(Kibritçioğlu,2003).

2.2.2. Finansal Kırılganlığın Ölçülmesi

Bankalardan borç olarak alınan kredilerin, anapara ve faiz ödemeleri kredi sözleşmesinde belirtilen tarihlerde ve şartlarda yerine getirilmediğinde sorunlu krediler kalemi oluşmaktadır. Kredilerin çoğunu ticari bankalar verdikleri için sorunlu krediler kaleminin en çok olduğu bankalarda doğal olarak ticari bankalar olmaktadır. Bankacılık sektöründe kırılganlığın en önemli göstergesi olarak sorunlu krediler gösterilebilir. Ayrıca genel olarak bakıldığında sorunlu kredilerin artışının bankacılık sektörünün iflasını hazırladığı görülmektedir. Ekonomideki durgunluğun temel sebebi olarak da sorunlu krediler gösterilebilir. Her bir sorunlu kredi bankanın finansal güçlüğü ve verimsizliğe yönelmesi ihtimalini güçlendirdiği için, ekonomide istenilen büyüme oranına ulaşabilmek için sorunlu kredilerin azaltılması gerekmektedir.(Torun,2017).

Bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin bir diğer adı takipteki kredilerdir. Sorunlu kredilerin tanımı, nasıl ortaya çıktığı ve nedenleri ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda bu çalışmada kırılganlık ölçütü olarak takipteki kredilerin toplam kredilere olan oranı kullanılmıştır.

2.3.Yoğunlaşma Kavramı

Yoğunlaşma, toplam satışlar, varlıklar veya istihdam gibi ekonomik faaliyetlerin büyük bir bölümünü az sayıda firma veya işletmenin ne ölçüde oluşturduğudur. Endüstriyel organizasyon ekonomisi alanında çeşitli yoğunlaşma endeksleri veya önlemleri bulunmaktadır. Bu ölçüler, pazar yapısını tanımlamak, pazar gücünün veya firmalar arasındaki rekabetin bir göstergesi olabilir. Aslında yoğunlaşma endeksleri, firmaların sayısını ve göreceli büyüklük eşitsizliğini ölçmeye çalışmaktadır. Belirli sayıda büyük firmanın hesaba kattığı toplam endüstri çıktısının yüzdesi de denebilir. Örneğin dört firmanın yoğunlaşma oranı(Concentration) CR_4 en büyük dört firma tarafından hesaplanan toplam endüstri üretimine oranıdır. Yoğunlaşma oranının dezavantajı bir sektörde faaliyet gösteren ve rekabet eden bütün firmaları vermemesidir.(Zecchini,2018).

Yoğunlaşma piyasa yapısını gösteren bir kavram olması ile birlikte birçok konuda yorumlama ve analiz yapılabilmesine olanak tanıyan önemli bir kavramdır. Denetleyici kurumlar ve iktisadi politika yürüten kurumlar tarafından yoğunlaşmanın

bilinmesi yapılacak olan düzenleme ve kurallara yön vermesi açısından yakından takip edilmesi gereken bir kavram olma özelliği taşımaktadır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma rekabet, kırılabilirlik ve ekonomik büyüme kavramlarının anlaşılmasını sağlamakta ve yakın bir ilişki içerisinde bulunmaktadır.

En çok kullanılan sektör yoğunlaşma ölçütü k-firma yoğunlaşma oranıdır bu orana göre piyasa yoğunlaşması bir sektördeki en büyük ölçeğe sahip üç, beş, veya on firmanın sektörün toplam üretimindeki veya gelirindeki paylarıdır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranı ise en çok aktif büyüklüğe sahip ilk üç, beş veya on bankanın varlıklarının sistemdeki toplam varlıklar içindeki payıdır. Bu oran artıca yoğunlaşmada artmaktadır. Yoğunlaşma oranının yüksek olması sektöre az sayıda bankanın hakim olduğunu gösterir ayrıca banka sayısının azalması yoğunlaşmayı arttıran bir unsurdur. Kriz dönemlerinden sonra yaşanan konsolidasyonlarla azalan banka sayısı bankacılık sektöründe yoğunlaşmayı artırmıştır. Yoğunlaşma artığında piyasaya hakim olan banka sayısı da azalmaktadır. Ayrıca bazı görüşler artan yoğunlaşma ile birlikte daha büyük bankaların ortaya çıkacağı ve istikrarın artacağını savunur. Buna karşılık olarak yoğunlaşmanın artması ile az sayıda bankanın piyasaya hakim olması ve bu büyük bankaların daha yüksek faiz oranları uygulayabileceği savunulmaktadır. Ayrıca yoğunlaşma artıca daha büyük bankalar ortaya çıkar ve bu bankaların riskli politikalar izlemesi söz konusu olabilir.(Kuzucu,2014).

2.3.1. Yoğunlaşmanın Ölçülmesi

Genel olarak literatüre baktığımızda yoğunlaşmanın ölçülmesi için farklı endeksler bulunmaktadır bu endeksler şu şekilde sıralanabilir:

- K-firma yoğunlaşma endeksi
- Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI)
- Hall - Tideman Endeksi (HTI)
- Kapsamlı Yoğunlaşma Endeksi (CCI)
- Hannah ve Kay Endeksi (HKI)
- Hause Endeksi
- Entropy Endeksi

2.3.1.1.K-Banka yoğunlaşma endeksi

Yoğunlaşma literatürü incelendiğinde en çok kullanılan yoğunlaşma oranının k-banka yoğunlaşma oranı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak ise veri ihtiyacının az olması ve basit hesaplanıyor olmasıdır. (Schaeck ve Alegria,2008)

Bankacılık sektöründe bu hesaplama yapılırken bütün sektörün aktif büyüklüğü içerisinde en büyük olan k bankanın aktif büyüklüğünün toplam sektörün aktif büyüklüğüne bölümünden elde edilir. K-banka yoğunlaşma oranı 0 ile 1 arasında değer alabilir. En çok kullanılanları k-3, k-5 ve k-10 dur.(Kuzucu,2014)

En büyük üç bankanın yoğunlaşma oranı ölçülürken üç bankanın toplam varlıkları bankacılık sektörünün toplam varlıklarına bölünür. Z_i 'yi banka i 'nin toplam varlıkları ve Z_T 'yi bankacılık sisteminin toplam büyüklüğü olarak tanımlayacak olursak, k_3 şu şekilde gösterilebilir:

$$k_3 = \sum_{i=1}^3 Z_i / Z_T$$

Bu formülde 3 yerine 5 ve 10 yazıldığında k-5 ve k-10 yoğunlaşma oranları bulunmuş olur.(Schaeck ve Alegria,2008).

2.3.1.2.Herfindahl - Hirschman endeksi (HHI)

Sektördeki bütün bankaların paylarının karelerinin toplamı olarak tanımlanan Herfindahl - Hirschman Endeksi (HHI) yoğunlaşmanın ölçülmesinde en çok kullanılan metottur. Ayrıca rekabet kavramı ile de ilişkilidir. Aşağıda gösterildiği gibi formüle edilerek yoğunlaşma ölçülür.(Cetorelli, 1999).

$$HH = \sum_{i=1}^n S_i^2$$

Formülde n: toplam firma sayısını, S_i^2 ise i. firmanın piyasa payının karesini göstermektedir.

Birleşmeler veya devralmalar sonucu pazardaki rekabeti ölçebilmek için HHI endeksi kullanılır. Birleşmeden önce ve birleşmeden sonra olmak üzere iki defa hesaplanır ve bu iki ölçüm arasındaki fark gözetilerek rekabet ortamının bozulup bozulmayacağına ilgili kurumlar tarafından karar verilir. Tek başına nihai kararı etkilemese de en belirleyici etkenlerden biridir.

2.3.1.3. Hall - Tideman Endeksi (HTI)

Hall ve Tideman tarafından 1967 yılında geliştirilen bir yoğunlaşma ölçme endeksidir. Yoğunlaşmanın ölçülmesinde temel olarak HHI endeksini kabul etmekle birlikte formülde banka sayısının da belirtilmesi gerektiğini savunarak formülü şu şekilde düzenlemişlerdir;

$$HTI = 1/(2 \sum Si) - 1$$

Formülde $S_i = i$. Firma piyasa payını ifade etmektedir. HTI endeksi 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Eşit büyüklükte sonsuz banka olma durumunda değer sıfıra yaklaşır tek bir banka olma durumunda ise değer birdir. Ayrıca her bankanın piyasa değeri bankanın piyasadaki sıralamasına göre ağırlıklandırılır. Yapılan bu ağırlıklandırmadan dolayı küçük bankalarda gerçekleşen ölçek değişimlerine endeksin duyarlı olmasını sağlamaktadır.(Bikker ve Haaf, 2002).

2.3.1.4. Kapsamlı Yoğunlaşma Endeksi (CCI)

Hem göreceli dağılım hem de mutlak dağılım ilkelerini göz önünde bulunduran bu endeks 1970 yılında Horvath tarafından geliştirilmiştir. Sadece büyük bankalardaki ya da firmalardaki değişimlerin yoğunlaşmayı etkilediği görüşünün aksine küçük bankalardaki değişimlerinde dikkate alınmasını savunur. Endeks şu şekilde formüle edilir;

$$CCI = s1 + \sum_{i=1}^n Si^2 = 1 + (1 - si)$$

Burada n piyasadaki firmaların sayısını, s_i ise i bankasının piyasa payını ifade etmektedir. Endeks sektördeki lider bankanın oransal büyüklüğünün sektördeki her bir bankanın ağırlıklandırılmış oranının karesi ile toplamından elde edilir. Endeks 0 ile 1 arasında bir değer alır, eğer sektör monopol bir yapıda ise endeks değeri 1'e yaklaşır ancak sektörde payları birbirine yakın çok sayıda banka var ise 0'a yaklaşır.(Bikker ve Haaf, 2002).

2.3.1.5. Hannah ve Kay Endeksi (HKI)

Hannah ve Kay tarafından geliştirilen bu endeks sektöre yeni bir bankanın girmesi ya da mevcut bankalardan birinin ölçeğinde gerçekleşen değişimlerin yoğunlaşmaya olan etkisini ölçmeye odaklanmış bir endekstir. (Kuzucu,2014).

Şu şekilde formüle edilir;

$$HKI = (\sum_{i=1}^n s_i^\alpha)^{1/(1-\alpha)} \quad \alpha > 0 \text{ ve } \alpha \neq 1$$

Formülde s_i , i bankasının piyasadaki payını, α ise isteğe bağlı olarak seçilebilen, sektöre yeni girmiş bir bankanın ya da birleşmeler veya satın almalar sonucu ölçeği değişen bir bankanın yoğunlaşma oranında gerçekleştirdiği değişikliği yansıtan bir parametredir. Sektöre yeni bir banka girişi olduğunda eğer bu bankanın büyüklüğü sektörün mevcut ortalama büyüklüğüne eşit ise HKI endeksi düşer ve yoğunlaşma oranında çok yüksek bir azalış meydana gelir ancak sektör ortalamasından daha büyük bir banka giriş yaparsa yoğunlaşma oranındaki düşüş çok daha az olur. Ayrıca banka sayısı ve ortalamanın etkisi gibi değişkenlere bağlı olmak koşulu ile eğer büyüklüğü sektör ortalamasından daha büyük olan bir bankanın ölçeğinde bir genişleme olması HKI yoğunlaşma oranında artış meydana getirir. Tam tersi olarak büyüklüğü ortalamanın altında olan bir bankanın ölçeğinde genişleme olması HKI endeksinin yoğunlaşma oranında bir düşüşe neden olur. (Bikker ve Haaf, 2002).

2.3.1.6. Hause Endeksi

HHI endeksi temelli olan bu endeks 1977 yılında Hause tarafından Cournot modeline dair bazı tartışmalar ışığında oluşturulmuştur. Teorik olarak bir yoğunlaşma oranının sağlıklı bir şekilde ortaya çıkabilmesi için altı kriteri sağlayabilmesi gerektiğini savunur ve daha önceki endekslerin bunu sağlayamadığını belirtir.

Şu şekilde formüle edilmiştir;

$$H_m(\alpha, \{S_i\}) = \sum_{i=1}^n S_i^{2-(S_i(HH-S_i^2))^\alpha}$$

Formülde α firmaların birlikte hareket etme derecesini HH ise Herfindahl-Hirschman endeksini ifade etmektedir. Hause endeksi 0 ile 1 arasında değer alabilmektedir. Eğer bu değer 1 ise monopol piyasa vardır eğer bu değer sıfıra yakınsa büyüklükleri birbirine çok yakın birçok firma olduğunu gösterir. (Hause, 1977).

2.3.1.7. Entropy Endeksi

Bilgi teorisine dayanan bu endeks ilk defa Theil' in çalışmaları ile literatüre kazandırılmıştır. Bu endeks şu şekilde formüle edilmektedir;

$$E = -\sum_{i=1}^n s_i \log_2 s_i$$

Diğer bilinen endekslerin aksine Entropy Endeksi 0 ile logn arasında değer alır.Entropy endeksinin değeri ile yoğunlaşma oranı ters orantılıdır yani piyasa tekelleştikçe endeks değeri sıfıra yaklaşır. Piyasadaki firmaların büyüklükleri birbirine yakın ise yoğunlaşma oranı düşük Entropy oranı logn e yaklaşır.(Bikker ve Haaf, 2002).

2.4. MSCI ve MSCI EMI Endeksi

Son dönemlerde finansal piyasalarda büyük gelişmeler yaşanmıştır bu gelişmelere paralel olarak hangi finansal piyasaya yatırım yapılması, bu yatırımlar yapılırken seçilecek finansal piyasanın hangi kriterlere dikkat edilmesi gerektiği bu piyasaların öncü göstergelerinin neler olabileceği gibi sorular birçok araştırmacı ve yatırımcının ilgi odağı olmuştur.

Finansal piyasaların gelişimini gösteren ve aynı zamanda bir öncü gösterge olma özelliği gösteren değişkenlerden bir tanesi de Morgan StanleyCapital International (MSCI) endeksleridir. Finansal piyasa yatırımcıları yatırım yapacağı piyasaları belirlerken MSCI endekslerini dikkate alarak karar verebilir. MSCI endeksleri bölgesel ve seçilmiş ülkeler temelli olarak borsa performans analizlerinin yapılabilmesi ve yabancı yatırımcıların veya fonların ilgilendikleri pazarlardaki borsaların performanslarını takip etmelerini sağlamaktadır. MSCI endekslerinden en önemli olanlarından biri de MSCI Emerging Market Index'tir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu endeks içerisinde toplam 26 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin halka açık şirketlerinin %85'ni kapsayan ve gelişmekte olan finansal piyasaların gelişimini temsil etmektedir.

MSCI Inc. (eski adı Morgan StanleyCapital International ve MSCI Barra), merkezi New York'ta bulunan ve küresel bir öz sermaye, sabit gelir, koruma fonu ve çok varlıklı portföy analiz araçları sağlayıcısı olarak hizmet veren bir Amerikan finans kuruluşudur. Uluslararası birçok kurumsal yatırımcıların en çok kullandığı uluslararası sermaye ölçütleri MSCI' nin küresel hisse senedi endeksleri olmuştur.1968 yılında Morgan Stanley, Amerika Birleşik Devletleri dışındaki piyasalar için küresel borsalara ilişkin endeksler yayınlamıştır. 1986 yılında ise Morgan Stanley bütün endeks haklarını lisanslamıştır ve endeksleri Morgan Stanley Capital International (MSCI) endeksleri olarak markalamıştır. 2004 yılında Barra şirketi tarafından satın alınan MSCI endeksleri bu tarihten itibaren MSCI Barra endeksleri olarak çıkarılmaya

başlanmış ve 2007 yılında halka arz edilerek bir kamu şirketi yapısına dönüşmüştür. İlk etapta küresel sermayenin performansını değerlendirmek için tasarlanan endeksler daha sonra çok çeşitli ölçütlere göre değerlendirme yapmışlardır. Küresel yatırımcıların ülkelere yapacakları yatırım fırsatlarını ve riskleri değerlendirmesi, portföy çeşitlendirme stratejilerini belirlemesi gibi birçok nedenden dolayı bu endeksler önemli derecede avantaj sağlamaktadır.(Kaya ve Yarbaşı,2020).

MSCI gelişmekte olan ülkeler endeksi ilk olarak 21 ülkenin piyasa küresel sermaye performansını ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Bugün itibariyle ise 26 ülkeyi kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler endeksi içerisinde ağırlığın büyük çoğunluğunu Çin oluşturmaktadır.

Türkiye'deki hisse senedi piyasasındaki büyük ve orta ölçekli firmaların finansal performansını ölçmek için MSCI Türkiye Endeksi hesaplanmaktadır. 2020 yılı itibariyle 16 şirketin hisse senedini incelemektedir. Endeksin hesaplanmasında en fazla ağırlığa sahip şirketler sırası ile şu şekildedir; Türkiye Garanti Bankası, BİM Birleşik Mağazalar, Akbank, Tüpraş, Turkcell, Koç Holding, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları, Türkiye İş Bankası C, Sabancı Holding ve Aselsan Elektronik'tir. 2020 yılı itibariyle MSCI Türkiye Endeksinde en fazla ağırlık finans sektörüne verilmiştir.(Kaya ve Yarbaşı,2020).

MSCI gelişmekte olan piyasalar endeksinde bulunan ülkeler MSCI' nın sitesinden alınan son verilere göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1

MSCI gelişmekte olan ülkeler(MSCI, 2022)

Türkiye	Çin	Filipinler	Macaristan	Pakistan
Polonya	Katar	Şili	Tayvan	Hindistan
Yunanistan	Endonezya	Malezya	Tayland	Kolombiya
Rusya	Brezilya	Kore	Peru	Meksika
Mısır	Çekya	Güney Afrika	Birleşik Arap Emirlikleri	Kuveyt

III. BÖLÜM

EKONOMETRİK MODEL VE YÖNTEMLER

3.1 Veri Seti ve Örneklem

Bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin ekonomik koşulları birbirine yakın olan MSCI gelişmekte olan ülkeler endeksindeki ülkeler örneklem olarak seçilmiştir. Bu doğrultuda Dünya Bankası'ndan alınan 2004-2017 yılları arasındaki veriler ile bu ülkelerdeki bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ve kırılganlık ile olan ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bazı ülkeler veri eksikliğinden dolayı listeden çıkarılmış ve çalışmada yer verilmemiştir. Çalışmada yer alan ülkeler Türkiye, Çin, Filipinler, Macaristan, Polonya, Katar, Şili, Mısır, Yunanistan, Endonezya, Malezya Tayland, Kolombiya, Rusya, Brezilya, Peru, Hindistan, Çekya, Güney Afrika, Birleşik Arap Emirlikleri ve Meksika olmak üzere toplam 21 ülkenin verileri örneklem olarak kullanılmıştır.

3.2. Değişken Tanımları

Çalışmada kullanılan değişkenlerin ayrıntılı listesi, tanımı ve literatürde çalışmalarında kullananlar Tablo 3.1' de verilmiştir.

Tablo 3.1

Çalışmada kullanılan değişkenler ve tanımları

Bağımsız değişkenler

Değişken	Sembo	Tanım	Literatür
Yoğunlaşm a	C3	En büyük üç bankanın aktif toplamı/	Deiadda ve Fattouh(2002),NicolaCetorelli,Fernandez, A.;González, F. ; Suarez. N.(2010). Chauvet ve

		sektörün aktif toplamı	Jacolin(2016), Diallo, B.(2017). Diallo ve Koch(2018), Tunay(2009),Caterolli ve Gambera (2001),Ferreira(2012),Aldomy vd.(2020),Smolo(2020)
	C5	En büyük beş bankanın aktif toplamı/sektörün aktif toplamı	Chauvet ve Jacolin(2016), Mitchener ve wheelock(2010) (c4), Diallo ve Koch(2018),Diallo ve Zhang(2017), Caterolli ve Gambera (2001), Aldomy vd.(2020),Smolo(2020)

Bağımlı değişkenler

Değişken	Sembol	Tanım	Literatür
Ekonomik Büyüme	LOGGSYİ H	Ekonominin toplam üretim kapasitesinde, bir önceki yıla göre meydana gelen değişimin logaritması.	Fernandez, A.;González, F. ; Suarez. N.(2010). Chauvet ve Jacolin(2016), Diallo, P.(2017). Diallo ve Koch(2018), Ghasemi, A. ; Abdolshah, Aldomyvd.(2020) , F.(2014).Caterolli ve Gambera (2001), Ferreira(2012)
Kırılganlık	KIR	Takipteki krediler/toplam krediler	Korkmaz,Ö. ; Erer,D. ;Erer,E.(2016). Kuzu, S. (2018). Tunay(2009),Fernandez ve Garcia(2012, Aldomy vd.(2020),Li(2019)

Kontrol Değişkenleri

Değişken	Sembol	Tanım	Literatür
Kredi/GSYİH	KRGSYİH	Mevduat bankaları tarafından verilen özel kredilerin GSYİH'ye oranı (%).	Deiadda ve Fattouh (2002),Chauvet ve Jacolin(2016), Caterolli ve Gambera (2001), Diallo, B.(2017).
Kredi/Mevduat	KM	Banka kredilerinin banka mevduatlarına olan oranı.	Yılmaz ve Kaya(2006),Abdioğlu ve Aytekin(2016),Ata(2009), Aydemir vd.(2018)
Mevduat/GSYİH	MVGSYİ H	Banka mevduatlarının GSYİH' ya olan oranı.	Yılmaz ve Kaya(2006), Ata(2009)
İşsizlik	İŞZ	İstediği halde iş bulamayanların genel nüfustaki payı.	Torun ve Altay(2019),Göçer(2015)

3.3 Ampirik Bulgular ve Tartışma

3.3.1. Metodoloji ve Modeller

Panel veri analizi diğer zaman serisi veya kesit modellere göre analiz yapılırken daha iyi sonuçlar veren ve daha çok imkan tanıyan ekonometrik bir modeldir. Değişken ve birim sayılarının çok olduğu durumlarda panel veri modeli zaman serisi ve kesit veri modellerine kıyasla daha güvenilir sonuçlar vermekte ve daha kapsamlı bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Ancak panel veri analizinde veri toplamanın zor olması diğer yöntemlere kıyasla bir dezavantaj oluşturmaktadır. Panel veri analizinde birim kök testleri birinci kuşak ve ikinci kuşak olmak üzere ikiye ayrılır. (Arı ve Özcan,2011).

Ekonomik ve finansal ilişkiler genellikle dinamik bir yapı içerisindedir ve bir dönemde gerçekleşen olaylar genellikle kendinden önceki dönemin sonucu kendinden sonraki dönemin nedeni olmaktadır. Bu nedenle veriler arasındaki ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerine yer verilmesi gerekmektedir. Bu gecikmeli değişkenlerin bağımsız değişken olarak yer aldığı modeller dinamik panel veri olarak isimlendirilir. Dinamik modellerde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile hata teriminin ilişkili olması, En Küçük Kareler yönteminin sonuçlarının hatalı çıkmasını etkilemektedir. Bu olumsuz sonuçların giderilebilmesi için Arellone ve Bond(1991) dinamik panel veri modellerinde gecikmeli değişkenlerin ara değişkeni olarak kullanılmasını daha uygun olduğunu belirtmektedirler ve bunun için GMM modelini geliştirmişlerdir. Ayrıca Arellone ve Bover(1995) ve Blundell ve Bond(1997) tarafından da sistem GMM yöntemi geliştirilmiştir.(Değirmen ve Karaçoban,2019).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmada panel verinin sabit etkiler modeli ve sistem GMM modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda dört farklı model kurulmuştur. Model 1 ve Model 2 sabit etkiler modeli, Model 3 ve Model 4 ise sistem GMM modelleridir.

Model 1:

$$KIR_{i,t} = \alpha_i + \beta_1 C3_{i,t} + \beta_2 KM_{i,t} + \beta_3 MVGSY\dot{H}_{i,t} + \beta_4 \dot{I}\dot{S}_{i,t} + \beta_5 KRGSY\dot{H}_{i,t} + \varepsilon_{it}$$

Model 2:

$$KIR_{i,t} = \alpha_i + \beta_1 C5_{i,t} + \beta_2 KM_{i,t} + \beta_3 MVGSY\dot{H}_{i,t} + \beta_4 \dot{I}\dot{S}_{i,t} + \beta_5 KRGSY\dot{H}_{i,t} + \varepsilon_{it}$$

Model 3:

$$\begin{aligned} LOGGSY\dot{H}_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 LOGGSY\dot{H}_{i,t-1} + \beta_2 C3_{i,t} + \beta_3 KM_{i,t} + \beta_4 MVGSY\dot{H}_{i,t} + \beta_5 \dot{I}\dot{S}Z_{i,t} \\ & + \beta_6 KRGSY\dot{H} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Model 4:

$$\begin{aligned} LOGGSY\dot{H}_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 LOGGSY\dot{H}_{i,t-1} + \beta_2 C5_{i,t} + \beta_3 KM_{i,t} + \beta_4 MVGSY\dot{H}_{i,t} + \beta_5 \dot{I}\dot{S}Z_{i,t} \\ & + \beta_6 KRGSY\dot{H}_{i,t} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

3.3.2. Tanımlayıcı İstatistikler

İlk olarak araştırmada kullanılacak olan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri incelenmiştir. Tablo 3.2. de görüldüğü üzere ülkelerin ekonomik büyüklüklerini hesaplamak için kullanılan GSYİH' nin logaritması (LOGGSYİH) ortalama olarak 11.637 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya konu olan ülkelerin finansal kırılma düzeyini tanımlamak için kullanmış olduğumuz takipteki krediler/ toplam krediler değişkeni (KIR) ortalama olarak 5.512 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada incelenen ülkelerin bankacılık sektöründeki yoğunlaşmayı hesaplamak amacıyla ilk üç bankanın aktif toplamının sektörün toplam aktiflerine oranı(C3) ve ilk beş bankanın aktif toplamının sektörün toplam aktiflerine oranı(C5) değişkenleri kullanılmış olup ortalamaları sırasıyla 54.542 ve 70.81 olarak hesaplanmıştır. Bu değer 100' e yaklaştıkça sektördeki yoğunlaşmanın arttığı söylenebilir. Araştırmada dört tane kontrol değişkeni kullanılmış olup bunlardan ilki olan banka kredilerinin mevduatlarına olan oranını gösteren kredi/ mevduat (KM) ortalaması 105.395 olduğu görülmektedir. Banka mevduatlarının GSYİH' ye oranını gösteren mevduat/GSYİH (MVGSYİH) ortalaması 53.762 olarak görülmektedir. Çalışmak istediği halde istihdama katılmayan nüfusun genel nüfusa oranı olan işsizlik (İŞZ) ortalama yüzdesi 7.62 olduğu görülmektedir. Son kontrol değişkenimiz bankalar tarafından verilen özel kredilerin GSYİH' ye oranının (KRGSYİH) ortalama yüzdesi 54.676 olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2.

Tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Gzl	Ortalama	Std.sap.	Min	Mak
LOGGSYİH	280	11.637	.453	10.826	13.079
KIR	280	5.512	5.803	.7	45.572
C3	280	54.542	15.747	20.846	100
C5	280	70.81	16.066	28.97	100

KM	280	105.395	48.082	38.004	312.317
MVGSYİH	280	53.762	24.939	13.799	128.839
İŞZ	280	7.627	6.005	.489	29.453
KRGSYİH	280	54.676	30.482	12.356	150.599

3.3.3. Bağımsız Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi

Analizde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkini yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılır. Bu amaçla Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak yapılmış olduğumuz modellerden C3 bağımsız değişkeni ve C5 bağımsız değişkeniyle kurduğumuz modellerde yer alan değişkenlerin ayrı olarak kontrol değişkenleri ile arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Bu katsayı(r) : $-1 \leq r \leq 1$ sayıları arasında değer alır. Eğer bu değer -1 ile 0 arasında ise negatif yönlü eğer 0 ile 1 arasında ise pozitif yönlü bir etkileşim vardır. Analizlerde istenilen sonuç değişkenler arasında yüksek korelasyonun olmamasıdır. Modellerimiz için C3 ve C5 değişkenlerinin kontrol değişkenleri ile olan korelasyonu ayrı bir şekilde hesaplanmış ve yüksek bir korelasyon değeri görülmemiştir. Kontrol değişkenleri arasındaki korelasyon rakamları Tablo 3.3 ve Tablo 3.4'te verilmiştir.

Tablo 3.3

C3 için korelasyon matrisi

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1)C3	1.000				
(2)MVGSYİH	0.144	1.000			
(3)İŞZ	0.374	-0.065	1.000		
(4)KRGSYİH	0.159	0.694	0.046	1.000	
(5)KM	0.069	-0.155	0.093	0.574	1.000

Tablo 3.3 incelendiğinde bağımsız değişken olan C3 ile bütün kontrol değişkenleri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmakta olup işsizlik (İŞZ) ile olan ilişkisi %37 oranındadır. Mevduat / GSYİH ile olan MVGSYİH değişkeni ile işsizlik arasında negatif yönlü %6 oranında kredi/mevduat (KM) ile arasında ise negatif yönlü %15 değerinde bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca özel sektöre verilen kredilerin GSYİH' ya olan oranı(KRGSYİH) ile arasında pozitif yönlü %69 oranında bir ilişki vardır. Son olarak KRGSYİH ile KM arasında ise pozitif yönlü %57 oranında bir ilişki görülmektedir.

Tablo 3.4

C5 için korelasyon matrisi

Değişkenler	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1)C5	1.000				
(2)MVGSYİH	0.115	1.000			
(3)İŞZ	0.463	-0.065	1.000		
(4)KRGSYİH	0.192	0.694	0.046	1.000	
(5)KM	0.130	-0.155	0.093	0.574	1.000

Tablo 3.4 incelendiğinde bağımsız değişkenimiz olan C5 ile diğer bütün kontrol değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki görülmekte olup işsizlik ile arasındaki ilişki %46 oranındadır. MVGSYİH ile işsizlik ve KM arasında negatif yönlü bir ilişki, KRGSYİH ile pozitif yönlü %69 oranında bir ilişki görülmektedir. Ayrıca KRGSYİH ile KM arasında pozitif yönlü %57 oranında bir ilişki görülmektedir.

3.3.4.Heterojenlik Testleri

Pasaran ve Yamagata(2008) tarafından geliştirilen delta heterojenlik testi ile kurulan modellerin heterojen olma durumları test edilmiştir.

Delta testi için hipotezler şu şekilde oluşturulmaktadır:

H_0 :Eğim katsayısı homojendir.

H_1 :Eğim katsayısı homojen değildir.

Eğer test istatistiklerinin olasılık değeri %10'dan küçük ise H_0 hipotezi reddedilir ve eğim katsayılarının heterojen olduğu söylenir.(Doğanay ve Değer,2017)

Tablo 3.5' te model bazında heterojenlik testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.5

Model bazında delta heterojenlik testi sonuçları

Pesaran ve Yamagata (2008)					
Delta Heterojenlik Testi					
Değişkenler	Delta	Olasılık	Delta_ Adj	Olasılık	Sonuç

Model 1	5.254	0.00***	7.430	0.00***	Model için eğim katsayıları heterojendir
Model 2	5.668	0.00***	8.016	0.00***	Model için eğim katsayıları heterojendir
Model 3	6.765	0.00***	9.568	0.00***	Model için eğim katsayıları heterojendir
Model 4	6.555	0.00***	9.270	0.00***	Model için eğim katsayıları heterojendir

Tablo 3.5'tekisonuçlara göre modellerin tümünün eğim katsayılarının heterojen olduğu tespit edilmiştir. Yani bağımsız değişkende meydana gelecek bir değişimin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin farklı olacağını göstermektedir.

3.3.5.Modellere Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

N büyük T den olduğunda belirli bir uzaysal ağırlık matrisine bağlı olamayan makul küçük numune özelliklerine sahip bir kesit bağımlılığı testi olarak düzenlenmiştir. N büyük olduğunda Breusch ve Pagan'ın LM testi eksik kalmaktadır. LM testinde kullanılan kareler yerine ikili korelasyon katsayılarına dayanan yeni bir alternatif formül geliştirilmiştir. Bu formül;(Pasaran,2004)

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^n P_{ij} \right)$$

Modellerde Yatay kesit bağımlılığının tespiti için Pesaran's Test Of Cross Sectional Independence (2004) testi yapılmıştır. Analizde kullanılacak olan neslin seçimi yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına göre tespit edilebilir. Yatay kesit bağımlılığı birimler arası korelasyon anlamına gelmektedir. Testin sonucuna göre bağımlı değişkenin finansal kırılganlık olduğu model 1 ve model 2 de yatay kesit bağımlılığının olmadığı, bağımlı değişkeninin ekonomik büyüme olduğu model 3 ve model 4 te ise yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.6' da yatay kesit bağımlılığı test sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3.6

Modelin yatay kesit bağımlılığı

Pearson'ın yatay kesit bağımsızlık testi			
	Değer	Olasılık	
Model 1	0.208	0.8350	Yatay kesit bağımlılığı yoktur
Model 2	0.483	0.6291	Yatay kesit bağımlılığı yoktur
Model3	18.084	0.0000***	Yatay kesit bağımlılığı vardır
Model4	18.609	0.0000***	Yatay kesit bağımlılığı vardır

Not: ***, % 1, düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Bağımlı değişkenin finansal kırılabilirlik olduğu Model 1 ve Model 2 de yatay kesit bağımlılığı olmadığı için analizin devamında birinci nesil panel birim kök testleri ile devam edilecektir. Bağımlı değişkenin GSYİH olduğu Model 3 ve Model 4 te yatay kesit bağımlılığı olduğu için yani ülke sayısı zamandan büyük olduğu için Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) modeli ile devam edilecektir.

3.3.6. Değişkenlere Ait Birim Kök Test Sonuçları

Birinci nesil birim kök testleri olarak bilinen tahminçiler Levin-Lin ve Chu (LLC), Breitung, Im-Pesaran ve Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP ve Hadri birim kök testleridir. Bu testlerde olasılık değerinin 0' yakın olması serilerin durağan, 1'e yakın çıkması ise birim kök varlığının kabul edilmesi anlamına gelmektedir.(Çınar,2010)

Değişkenlerin durağan olması yapılacak olan ekonomik analizlerin sonuçlarının daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda Homojenite durumunun tespitinden sonra serilerin durağanlığını araştırmak üzere öncelikle birinci nesil birim kök testleri yapılmıştır. Birim kök testleri için kullanımı yaygın olan LLC (Levin-Lin ve Chu) ve Im, Pesaran ve Shin(IPS) birim kök testleri kullanılmıştır. Test sonuçları hem sabit hem de trendli olarak kontrol edilmiş ve testlerin sonucunda değişkenlerin olasılık küçük olduğu düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir. Tablo 3.7' de bütün değişkenlere ait birinci nesil birim kök testleri sonucu verilmiştir.

Tablo 3.7

Birinci nesil birim kök testleri

DEĞİŞKEN	LLC				IPS			
	SABİT		TRENDLİ		SABİT		TRENDLİ	
	<i>durum</i>	<i>olasılık</i>	<i>durum</i>	<i>olasılık</i>	<i>durum</i>	<i>olasılık</i>	<i>durum</i>	<i>olasılık</i>
KIR	- 8.1621	0.000***	-4.8695	0.000***	- 2.9755	0.015**	- 2.2942	0.011**
LOGGSYİH	- 7.5063	0.000***	-3.2198	0.000***	- 4.4020	0.000***	0.9592	0.083*
C3	- 5.0891	0.000***	- 10.8137	0.000***	- 1.3962	0.081*	- 3.3810	0.000***
C5	- 7.8566	0.000***	- 13.8979	0.000***	- 0.8731	0.019**	- 3.2688	0.005***
KM	- 4.9973	0.000***	- 7.0609	0.000***	1.4436	0.092*	- 4.6772	0.000***
MVGSYİH	- 2.9207	0.001***	-5.8956	0.000***	- 1.6069	0.050**	- 5.2432	0.000***
İŞZ	- 4.2769	0.000***	-6.1087	0.000***	0.7014	0.075*	- 1.3839	0.083*
KRGSYİH	- 3.9353	0.000***	-6.5678	0.000***	- 1.5591	0.059*	- 3.4148	0.000***

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, 5 ve 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Birim kök testlerinin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin %10 anlam düzeyinde durağan oldukları görülmektedir.

3.3.7. Değişen Varyans ve Oto korelasyon Sorunu

Doğrusal regresyonlarda hata teriminin gözlemler arasında değişen varyansın sabit olduğu varsayılır. Bu varsayımın ihlali sonuçları olumsuz etkilemektedir. Regresyon katsayıları için standart hata tahminleri taraflıdır ve sapmalara neden olur. Dolayısıyla değişen varyans varsayımının hata terimlerinin varyansının her gözlem için sabit olduğu anlamına gelir. (İslam, 2019)

Her bir bağımlı değişken için belirlenen modellerde değişen varyans sorunu ve oto korelasyon probleminin olup olmadığını anlamak için sırasıyla Breusch

Pagan/CookWeisberg testi, otokorelasyon için Wooldridge testi yapılmış olup sonuçlar aşağıdaki Tablo 3.8 de verilmiştir.

Tablo 3.8

Değişen varyans ve oto korelasyon testi sonuçları

	Değişen Varyans		Otokorelasyon	
	Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test		Wooldridge test	
	Ki-kare(1)	Olasılık	F değeri	Olasılık
Model 1	374.49	0.0000***	29.643	0.0000***
Model 2	370.16	0.0000***	29.013	0.0000***
Model3	9.13	0.0025	217.107	0.0000***
Model4	2.66	0.1030	234.268	0.0000***

Tablo 3.8' e göre testin sonuçları incelendiğinde değişen varyans sorunun sadece model 4'te olmadığı görülmekte($prob>0,01$) diğer üç modelde değişen varyans sorununun olduğu görülmektedir.($prob<0,01$)

Oto korelasyon (Wooldridge Test) verilerinin sonuçlarına baktığımızda bütün modellerde değişkenler arasında oto korelasyon sorunun olduğu görülmektedir.($prob<0,01$)

3.3.8.Hausman Testi

Panel veri modellerinin seçiminde genel olarak kullanılan Hausman Testi, sabit etkili ve rassal etkili modeller arasında bir seçim yapmamız gerektiğinde kullanılan bir testtir. Bu testte sabit etkiler tahmincisinin yansız ve tutarsız olduğu kabul edilmektedir. İki hipotez ortaya atılmaktadır.

H_0 : Rassal etkili model

H_1 : Sabit etkili model

Bu testte Rassal etkili modelin parametre tahmincileri ile sabit etkili modelin parametre tahmincileri arasında istatistiksel olarak bir fark olup olmadığına bakılır.(Green,2003).

Tablo 3.9

Hausman testi sonuçları

	Ki-kare (1)	Olasılık
MODEL1	768.13	0.0000***
MODEL2	236,57	0.0000***

Tablo 3.9’da bağımlı değişkenin finansal kırılabilirlik olduğu model 1 ve model 2 için yapmış olduğumuz Hausman testi Sonuçlarına göre sabit etkiler modeli uygun görülmektedir.(Prob<0,000).

3.3.9. Ekonometrik Tahmin Sonuçları

Bu aşamaya gelmeden önce yapılan testler yardımı ile her bir model için en uygun ekonometrik yöntem seçilmiştir. Bu bölümde dört farklı modelin sonuçları tablolar yardımıyla analiz edilmiştir. Bağımlı değişkenin finansal kırılabilirlik olduğu Model 1 ve model 2’de birinci nesil panel veri analizi, bağımlı değişkeni GSYİH olan model 3 ve model 4 ise GMM modeli kullanılarak analiz yapılmıştır.

Tablo 3.10

Birinci modelin katsayı tahmin sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	Finansal Kırılabilirlik	
		Sabit Etkiler Modeli	
		Katsayı	Olasılık
C3		0.108	0.000***
KM		-0.042	0.236
MVGSYİH		-0.184	0.007***

İŞZ	0.891	0.000***
KRGSYİH	0.184	0.007***
Sabit	-2.886	0.492
Grup Sayısı	20	
Gözlem Sayısı	280	
Waldx²	38.37	
OlasılıkChi2	0.0000	
R²	0.43	

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, 5 ve 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.10' da bağımlı değişkeni Finansal Kırılganlık(KIR) bağımsız değişkeni ise C3 olan model 1'in sonuçlarına göre;

- i. Yoğunlaşmanın göstergesi olan bağımsız değişken C3 ile bağımlı değişken Finansal Kırılganlık arasında %1 düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
- ii. Kredi / mevduat(KM) ile Finansal Kırılganlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.
- iii. Banka mevduatlarının GSYİH' ya olan oranı (MVGSYİH) ile Finansal Kırılganlık arasında %1 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmektedir.
- iv. Kontrol değişkeni işsizlik (İŞZ) ile Finansal Kırılganlık arasında %1 düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmektedir.
- v. Bankaların özel sektöre verdiği kredilerin GSYİH' ye oranı (KRGSYİH) ile Finansal Kırılganlık arasında %1 düzeyinde anlamlı pozitif yönde bir ilişkinin varlığı görülmektedir.
- vi. Değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü olan R² 0-1 arasında değer alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça modelin gücü artmaktadır. Model 1' de bağımlı değişkende meydana gelen değişimlerin % 43'ünün bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı tespit edilmiştir

Model 2' de bağımlı değişken olarak finansal kırılabilirlik, bağımsız değişken olarak ise C5 yani en büyük beş bankanın aktif toplamının sektörün aktif toplamına olan oranı ile kurulan modelin tahmin sonuçları Tablo 3.11' de verilmiştir.

Tablo 3.11

İkinci modelin katsayı tahmin sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	Finansal Kırılabilirlik	
	Sabit Etkiler Modeli		
		Katsayı	Olasılık
	C5	0.166	0.000***
	KM	-0.030	0.398
	MVGSYİH	-0.176	0.009***
	İŞZ	0.839	0.000***
	KRGSYİH	0.163	0.015**
	Sabit	-8.947	0.047
	Grup Sayısı	20	
Gözlem Sayısı	280		
Waldχ^2	41.72		
OlasılıkChi2	0.000		
R²	0.45		

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, 5 ve 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.11' de bağımlı değişkeni Finansal Kırılabilirlik(KIR) bağımsız değişkeni ise C5 olan model 2'nin sonuçlarına göre;

- i. En büyük beş bankanın aktif toplamının/ toplam aktiflere oranı olan(C5) ile bağımlı değişken Finansal Kırılabilirlik(KIR) arasında %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkinin varlığı görülmektedir.
- ii. Kredi / mevduat(KM) ile Finansal Kırılabilirlik arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.
- iii. Banka mevduatlarının GSYİH' ya olan oranı (MVGSYİH) ile Finansal Kırılabilirlik arasında %1 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmektedir.
- iv. Kontrol değişkeni işsizlik (İŞZ) ile Finansal Kırılabilirlik arasında %1 düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmektedir.

- v. Bankaların özel sektöre verdiği kredilerin GSYİH' ye oranı (KRGSYİH) ile Finansal Kırılganlık arasında %5 düzeyinde anlamlı pozitif yönde bir ilişkinin varlığı görülmektedir.
- vi. Değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren R^2 bu modelde 0.45 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç modelin uyum gücünü göstermektedir. Model 2'de bağımlı değişkende meydana gelen değişimlerin % 45'inin bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı tespit edilmiştir.

Bağımlı değişkeni LOGGSYİH olan bağımsız değişkeni C3 olan Model 3'ün GMM ve Sistem GMM metotları ile kurulan modelin tahmin sonuçları Tablo 3.12'de verilmiştir.

Tablo 3.12

Üçüncü modelin tahmin sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	LOGGSYİH			
		GMM		Sistem GMM	
		Katsayı	Olasılık	Katsayı	Olasılık
	LOGGSYİH	0.889	0.000***	0.901	0.000***
C3	-0.001	0.095*	-0.002	0.003***	
KM	0.000	0.561	-0.001	0.307	
MVGSYİH	-0.003	0.034**	-0.002	0.090*	
İŞZ	-0.002	0.246	-0.001	0.659	
KRGSYİH	0.000	0.815	-0.001	0.620	
Sabit	1.613	0.000***	1.502	0.000***	
Grup Sayısı	20			20	
Gözlem Sayısı	240			260	
Waldx^2	1985.14			1096	
olasılıkChi2	0.0000			0.0000	
AR TESTİ					
Ar(1)	0.9159			0.0000	
Ar(2)	0.8639			0.1850	
Sargan testi	160.5739			18.48685	
Olasılık Değeri	0.9110			0.9911	

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, 5 ve 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.12’ de model 3 için oluşturulmuş GMM tahminleri verilmiştir. Bağımlı değişkeni GSYİH’ nin logaritması (LOGGSYİH) ve bağımsız değişkeni en büyük üç bankanın aktif toplamının toplam aktiflere oranı olan yoğunlaşma ölçütü(C3) modelinin sonuçlarına göre;

- i. GMM tahmincisine göre bağımlı değişken LOGGSYİH ile bağımsız değişkenimiz olan C3 arasında %10 anlamlılık düzeyinde negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak Sistem GMM tahmincisine göre %1 anlamlılık düzeyi ile negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.
- ii. Kredi/ Mevduat değişkeninin ise hem GMM hem de Sistem GMM tahmincisine göre bağımlı değişken ile arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.
- iii. Banka mevduatlarının GSYİH’ ya olan oranı (MVGSYİH) ile bağımlı değişkenimiz arasında GMM tahmincisine göre %5 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmekte Sistem GMM tahmincisine göre ise %10 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.
- iv. Her iki tahminciye göre de işsizlik ve KRGSYİH değişkenleri ile bağımlı değişkenimiz arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Bağımlı değişkeni LOGGSYİH olan bağımsız değişkeni C5 olan Model 4’ün GMM ve Sistem GMM metotları ile kurulan modelin tahmin sonuçları Tablo 3.13’te verilmiştir.

Tablo 3.13

Dördüncü modelin tahmin sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	LOGGSYİH			
		GMM		Sistem GMM	
		Katsayı	Olasılık	Katsayı	Olasılık
	LOGGSYİH	0.900	0.000***	0.916	0.000***
	C5	0.000	0.641	-0.001	0.234
	KM	0.000	0.638	-0.001	0.268
	MVGSYİH	-0.003	0.056*	-0.002	0.117
	İŞZ	-0.002	0.307	-0.001	0.571

KRGSYİH	-0.001	0.702	-0.001	0.604
Sabit	1.440	0.001***	1.320	0.001***
Grup Sayısı	20		20	
Gözlem Sayısı	240		260	
Waldx^2	1308.09		1134	
OlasılıkChi2	0.0000		0.0000	
AR Testleri				
Ar(1)	0.9423 /		0.0003	
Ar(2)	0.8795		0.1260	
Sargan Testi	18.84406		0.1848	
P Değeri	0.9911		0.9996	

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, 5 ve 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir

Tablo 3.13'te model 4 için yapılan GMM tahmin sonuçları verilmiştir.

Bağımlı değişkeni GSYİH' nın logaritması (LOGGSYİH) ve bağımsız değişkeni en büyük beş bankanın aktif toplamı / toplam aktifler olan yoğunlaşma ölçütü(C5) olan modelin sonuçlarına göre;

- i. Banka mevduatlarının GSYİH' ya olan oranı (MVGSYİH) ile bağımlı değişken(LOGGSYİH) arasında GMM tahminine göre %10 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir etkileşim olduğu görülmektedir.
- ii. Diğer tüm değişkenler ile bağımlı değişken arasında her iki tahminciye göre de herhangi bir anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal piyasaların en etkili aracı kurumu bankalardır. Bankacılık sektörü kökenleri milattan öncesine dayanan köklü bir geçmişe sahip bir sektördür. Bu süreç içerisinde görev ve fonksiyonlarında birçok değişim gerçekleşmiş ancak temel olarak aracılık ve kredi verme fonksiyonlarının ilk dönemlerden günümüze kadar önemi artarak devam etmektedir.

Bankacılık sektörü büyük bir gelişim göstererek finansal piyasalarda olduğu gibi ekonomik büyüme üzerinde de etkili bir sektör olmaya başlamıştır. Özellikle finansal piyasalara seksenli yıllardan itibaren girmeye başlayan gelişmekte olan ülke ekonomileri için çok daha büyük önem arz etmektedir. Bu ülkeler ekonomik gelişmelerini sürdürebilmek için bankacılık sektörünün gelişmesinin önemli olduğunu farkında olup bu konu ile ilgili birçok çalışma ve düzenlemeler yapmaktadırlar. Özellikle bankacılık sektörünün piyasaya yapısını ve rekabet düzeyini düzenlemek için düzenli çalışmalar mevcuttur. Çünkü bankacılık sektöründeki rekabet ortamı bankaların başta kredi verme davranışları olmakla birlikte hizmet ve diğer görev ve fonksiyonlarını etkilemektedir. Yoğunlaşma kavramı bu noktada rekabet ölçüsü olması bakımından da ayrı bir önem kazanmakta olup ekonomik büyüme ile olan ilişkisi bu çalışmada tespit edilmiştir.

Çalışmada yoğunlaşma seviyesi k-banka yoğunlaşma ölçütü ile C3 ve C5 olarak ifade edilmiştir. Finansal kırılganlık ve ekonomik büyüme ile olan ilişkinin tespit edilebilmesi için öncelikle bütün değişkenler tanımlayıcı istatistikler yardımıyla tanımlanmış daha sonra Pearson korelasyon matrisi ile C3 ve C5 değişkenleri ayrı olarak diğer değişkenler ile aralarındaki korelasyon tespit edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda kurulan dört farklı modelin sırası ile heterojenlik sonuçları alınmış, yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Birinci nesil birim kök testleri tespit edilmiş, değişen varyans sorunu ve oto korelasyon probleminin olup olmadığı tespit edilmeye

çalışılmıştır. Son olarak panel verinin sabit etkili mi yoksa rassal etkili mi olduğuna karar verebilmek için Hausman testi yapılmıştır.

Modellerin katsayı tahminçileri olarak yatay kesit bağımlılığı sonucuna göre bağımlı değişkenlerin finansal kırılma olduğu modellerde 1. Nesil panel veri analizi ile ilişki yönü ve katsayıları tahmini yapılmıştır. Bağımlı değişkenin GSYİH olduğu 3. ve 4. Modellerde ise yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinden dolayı bu modellerde katsayı tahminçisi olarak GMM modeli kullanılmıştır.

Bağımlı değişkenin Finansal kırılma olduğu modellerin sonuçları incelendiğinde bağımsız değişkenler olan C3 ve C5 değişkenleri ile bağımlı değişkenimiz finansal kırılma arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani yoğunlaşma oranı arttıkça kırılmalarda artış göstermektedir. Literatürde yer alan yoğunlaşma-kırılma görüşünü destekleyen bir çalışma olmuştur. Finansal krizlerin bir göstergesi olan kırılmanın yoğunlaşma ile pozitif ilişki içerisinde olduğunun tespit edilmesi politika belirleyicileri ve denetleyici kurumların yapacakları yeni düzenlemelerin bu bilgileri dikkate alması daha sağlıklı bir ekonomik ortam için gereklilik arz etmektedir. Bankacılık sisteminde meydana gelen yeni gelişmelerin sektörün piyasa yapısını ve yoğunlaşma oranını etkilemesi denetleyici kurumların bu konuyu daha yakından ve daha dikkatli takip etmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada bu ilişki yakından incelenmiş olup politika belirleyiciler ve denetleyici kurumlar için yardımcı bir çalışma olmuştur.

Bağımlı değişkenin GSYİH olduğu modellerin sonuçları incelendiğinde bağımsız değişken C3 ile bağımlı değişken GSYİH ile aralarında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiş ancak bağımsız değişken C5 ile aralarında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. İki değişkenin değerlerinin farklı hesaplanması ve diğer değişkenler arasında korelasyon ilişkilerinin farklı olması nedeniyle böyle bir farklılığın oluştuğu düşünülmektedir. Ayrıca bankacılık sektöründeki yoğunlaşma arttıkça ekonomik büyüme hızı azalmaktadır denebilir. Yoğunlaşmanın ekonomik büyüme ile negatif yönlü bir etkileşim içerisinde olması yoğunlaşan bankacılık sektörlerinin ülke ekonomileri için olumsuz sonuçlar doğuracağı ve ekonomik büyümeyi zorlaştırabileceği söylenebilir. Yoğunlaşma ve ekonomik büyümenin böyle bir ilişki içerisinde olması, ülkelerin ekonomi politikaları düzenlerken yoğunlaşma kavramına odaklanmaları gerektiği, bununla ilgili olarak yapılacak olan politikalara

daha çok özen göstermesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Yoğunlaşan sektörlere yeni giren bankaların kredi verirken dikkatsiz davranmaları, rekabet edebilmek ve devamlılığını sağlayabilmek için uyguladığı ekonomik politikalar ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Yoğunlaşma ile finansal kırılganlık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucu literatürdeki Korkmaz vd.(2016), Kuzu(2018), Li(2019), Aldomy vd.(2020) ve Antony vd.(2021) çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca İşleyen(2019)'in çalışmasında olduğu gibi C5 yoğunlaşma ölçütü ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Fernandez vd.(2010), Ferreira(2012), Ghasemi ve Abdolshah(2014), Diallo(2017), Diallo ve Zang(2017), Diallo ve Koch(2018) ve Smolo(2020) çalışmalarında yoğunlaşmanın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ve yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmamızdaki C3 ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki vardır sonucu ile paralellik göstermektedir.

Caterolli ve Gambera(2001), Deidda ve Fattouh(2002), Coccoresse(2008), Mitcher ve Wheelock(2010) ve Chauvet ve Jacolin(2016) çalışmalarında yoğunlaşmanın ekonomik büyümeye katkı sağladığı sonucuna varmışlardır. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın bankaların kredi verme davranışlarını etkilediği ve dış finansal desteğe ihtiyaç duyan firmaları desteklediği için ekonomik büyümeye katkı sağladıkları sonucuna varmışlardır. Bu durum bu çalışmadaki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki vardır sonucu ile farklılık göstermektedir. Bu görüşü savunan çalışmaların daha eski yıllarda yapılmış olması, olumsuz etkiler görüşünü savunan çalışmaların ise daha yakın tarihli olması bizim çalışmamızın sonucunun daha gerçekçi ve kabul edilebilir olduğunu desteklemektedir.

Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde kullanılan modellerin, yöntemlerin, örneklerin ve değişkenlerin farklı olmalarından kaynaklı olarak farklı sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmanın sonuçları da bazı çalışmaların sonucu ile paralellik bazılarıyla farklılık göstermesine rağmen literatüre katkıda bulunulmuştur. Bu konuda yapılacak olan çalışmaların artması daha doğru tahminlerin elde edilmesi ve konunun daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmada nedensellik analizleri yapılmamış olması değişkenler arasında neden sonuç ilişkisini kurmamızı engellediği için yapılacak olan çalışmalarda nedensellik analizlerinin de yapılarak literatüre katkı yapılmasının faydalı olacağı söylenebilir. Ayrıca yoğunlaşma oranının ölçülmesinde farklı endeksler kullanılarak ilişkinin araştırılması literatüre önemli katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKLAR

- Aldomy, R.F.;Thim, C.K.; LAN, N.T.P. & Norhashım, M.B.(2020). Bankconcentrationandfinancial risk in Jordan.*MontenegrinJournal of Economics*, 16(3),31-40
- Altunç, Ö.F.(2008).Türkiye’de finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin ampirik bir analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 113-127
- Antony, A. ;Peter, M. & Odhiambo, S.(2021). The role of bankingconcentration on financialstability. *International Journal of Economicsand Finance*,13(6),103-117.
- Arı, A. ve Özcan, B.(2011).İşçi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: dinamik panel veri analizi. *ErciyesÜniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 28,101-117.
- Asteriou, D., & Spanos, K. (2019). The relationship between financial development and economic growth during the recent crisis: Evidence from the EU. *Finance Research Letters*, 28, 238-245.
- Aydın, N. (2006). Bankacılık Uygulamaları. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*,13-30.
- Biker, J.A. & Haaf, K.(2002).Measures of competition and concentration in the banking industry: areview of the literatüre. *Economic & Financial Modelling*,9(2),1-46
- Boyd, J.H. & Nicolo, G. (2005).the theory of banking risk taking and competition revisited, *Journal of Finance*, 60(3), 1329-1343.
- Bozoklu, Ş. & Yılanç, V.(2013).Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: gelişmekte olan ekonomiler için analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,28(2),161-187.
- Büyükoğlu, B. ; Şit, A. ve Buyuran, B.(2020). Sektörel yoğunlaşmanın banka riski üzerine etkisi: Türk bankacılık sektörü örneği. *Muhasebe Ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 3(1),37-45.
- Cetorelli, N.(2001).Does bank concentration lead to concentration in industrial sectors?.*WorkingPaper Series WP-01-01, Federal Reserve Bank of Chicago*.
- Cetorelli, N.(1999).Competitiveanalysis in banking: appraisal of the methodologies. *EconomicPerspectives, Federal Reserve Bank of Chicago*,23(1),2-15.

- Caterolli, N. & Gambera, M. (2001). Banking market structure, financial dependence and growth: international evidence from industry data, *The Journal of Finance*, 56(2):617-648.
- Chauvet, L. & Jacolin, L. (2016). Financial inclusion, bank concentration and firm performance, *Banque De France working Paper 615*, December (2016).
- Coccorese, P. (2008). An investigation on the causal relationships between banking concentration and economic growth. *International Review of Financial Analysis*, 17(3), 557-570.
- Cuestas, J.C. ; Lucotte, Y. ; N. & Reigl, N. (2020) Banking sector concentration, competition and financial stability: the case of the Baltic countries, *Post-Communist Economies*, 32(2), 215-249, DOI: [10.1080/14631377.2019.1640981](https://doi.org/10.1080/14631377.2019.1640981)
- Çınar, S. (2010). OECD ülkelerinde kişi başına GSYİH durağan mı? panel veri analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 591-601.
- Çolak, Ö.F. (ED.). (2007). *İktisada giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Deidda, L. & Fattouh, B. (2002). Concentration in the banking industry and economic growth, *Centro Ricerche Economiche Nord Sud*, 2002, 02.
- Diallo, B. (2017). Corporate governance, bank concentration and economic growth. *Emerging Markets Review*, 32(2017), 28-37.
- Diallo, B. & Koch, W. (2018). Bank Concentration and Schumpeterian growth: theory and international evidence. *The Review of Economics and Statistics*, 100(3), 489-501.
- Diallo, B. & Zhang, Q. (2017). Bank concentration and sectoral growth: evidence from Chinese provinces. *Economics Letters*, 154, 77-80.
- Doğanay, M.A. ve Değer, M.K. (2017). Yükselen piyasa ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat ilişkisi: panel veri eşbütünleşme analizleri (1996-2014). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(2), 127-145.
- Erdoğan, A. (2019). Türk bankacılık sektöründe finansal kırılganlık incelemesi. *Arel Eysad Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 2-13.
- Erim, N. ve Türk, A. (2005). Finansal gelişme ve iktisadi büyüme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 21-45
- Erol, H. M. (2006). *Dünyada ve Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi ve Türkiye’de kamu bankalarının yeniden yapılandırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı. İstanbul
- Favara, G. (2003). An empirical reassessment of the relationship between finance and growth. *International Monetary Fund Working Paper*, 3(123). 1-46
- Fernandez, A.; González, F. & Suarez, N. (2010). How institutions and regulation shape the influence of bank concentration on economic growth: International evidence, *International Review of Law and Economics*, 30(1), 28-36.

- Fernandez, R.O. & Garcia, J.G. (2012). The relationship between bank competition and financial stability: a case study of the Mexican banking industry, *Centre for Global Finance Working Paper*, 3(12).
- Ferreira, C. (2012). Bank efficiency, market concentration and economic growth in the European Union. *SSRN Electronic Journal*. 10.2139/ssrn.2138894.
- Ghasemi, A. & Abdolshah, F. (2014). The survey of the causal relationship between banking concentration and economic growth. *Iranian Economic Review*, 18(3), 85-99.
- Green, W.H. (2003). *Econometric Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Hause, J. (1977). The measurement of concentrated industrial structure and the size distribution of firms. *National Bureau of Economic Research*, 1 (6), 73-107.
- İslam, M.S. (2019). Influence of dividend policy on the value of the firm: a study on manufacturing sector. *INROADS - An International Journal of Jaipur National University*. 8(1ve2), 1-13.
- İşleyen, T. (2019). *Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Erzurum.
- Karaçoban, A. ve Değirmen, S. (2019). Bankacılık sektöründe finansal inovasyonun bölgelerin büyümesine etkileri. *Sosyoekonomi*, 29(47), 201,228.
- Karadima, M. & Louri, H. (2021). Economic policy uncertainty and non-performing loans: the moderating role of bank concentration. *Finance Research Letters*, 38, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101458>
- Kaya, A. ve Yarbaşı, İ. Y. (2020). MCSI endeksi ve BIST 100 endeksi öncül ardıl ilişkisi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), 749-767.
- Kibritçiöğlü, A. (2003). Monitoring Banking Sector Fragility. *The Arab Bank Review*, 5(2), 51 - 66.
- Korkmaz, Ö. ; Erer, D. ve Erer, E. (2016). Bankacılık sektöründe yoğunlaşma ile finansal kırılganlık arasındaki ilişki: Türkiye örneği (2007-2014), *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 1, 127-146.
- Kuzu, S. (2018). Türkiye bankacılık sektöründe yoğunlaşma ile finansal kırılganlık ilişkisi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 477-498.
- Kuzucu, S. (2014). *Türk bankacılık sektöründe yoğunlaşma ve rekabet ilişkisinin değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü. İstanbul.
- Levine, R. (2004). Finance and growth: theory and evidence. *Nber Working Paper Series* 10766, 1-116.
- Li, S. (2019). Banking sector reform, competition, and bank stability: an empirical analysis of transition countries. *Emerging Markets Finance and Trade*, 55(13), 3069-3093.
- Mike, F. & Alper, A. E. (2021). Kırılgan ekonomilerde finansal gelişme düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Business and Economics Research Journal*, 12(1), 49-64.

- Mitchener, K.J. & Wheelock, D.C. (2010). Do the structure of banking markets affect economic growth? evidence from U.S. state banking markets. *Nber Working Paper 15710*, January (2010). <http://www.nber.org/papers/w15710>
- MSCI. (2022). MSCI Emerging Markets [Veri dosyası]. Retrieved from <https://www.msci.com/our-solutions/indexes/emerging-markets> adresinden edinilmiştir.
- Oğuz, S. (2018). *Gelişmekte olan ülkelerde finansal kırılganlık ve krizler*. Ankara: Liman Yayınevi
- Orhan, S. (2007). *Bankacılık işlemleri ve bankaların bağımsız denetimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Dalı. İstanbul.
- Özgüven, A. (1988). *İktisadi büyüme, iktisadi kalkınma, planlama ve Japon kalkınması*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, A. ve Güven, Ö.F. (2019). *Bankacılık ve Sigortacılıkta Pazarlama*, Beta Yayınları, İstanbul
- Öztürk, H. (2018). BIST 30 endeksi ile MSCI gelişmekte olan piyasalar endeksinin küresel kriz öncesi ve sonrası eşbütünleşme analizi. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 109-121.
- Öztürk, N. ; Kılıç Darıcı, H. ve Kesikoğlu, F. (2011). Ekonomik büyüme ve finansal gelişme ilişkisi: gelişmekte olan piyasalar için bir panel nedensellik analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-69.
- Parasız, İ. (2005). *Para banka ve finansal piyasalar*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Pesaran, M.H.; Ullah, A. & Yamagata, T. (2008), A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence, *Econometrics Journal*, 11(1):105-127.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2):265-312.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge Working Papers in Economics No. 0435
- Sarı, S. (2019). Türk bankacılık sektörü kredilerinde sektörel yoğunlaşma ve kredi riski. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Ek sayı, 43-68.
- Schaeck, K. & Alegria, C. (2008). On measuring concentration in banking systems. *Finance Research Letters*, 5, 59-67.
- Schumpeter, J. A. & Nichol, A. J. (1934). Robinson's economics of imperfect competition. *Journal of political economy*, 42(2), 249-259.
- Smolo, E. (2020). Bank concentration and economic growth nexus: evidence from OIC countries. *Applied Finance Letters*, 9, 81-111.
- Tandoğan, D. ve Özyurt, H. (2013). Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma üzerine etkisi: Türkiye ekonomisi üzerine nedensellik testleri (1981-2009). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 49-80.

- TBB, (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de bankacılık sistemi “1958- 2007”. *TBB Yayın No,262, Kasım, İstanbul*
- TBB.(2021).Türkiye Bankalar Birliği Bankalarımız 2020. *TBB Yayın No,339, Mayıs, İstanbul*
- Torun, M. ve Altay,E.(2019).Ticari bankacılık sektöründe sorunlu kredileri etkileyen faktörlerin analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(1),179-200.
- Tunay, B.(2009).Türk Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Kırılganlık, *Bankacılar Dergisi*, 68, 30-55.
- Turgut, A. ; Ertay,H.İ(2016).Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine nedensellik analizi,*Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,8(4),114-128.
- Ünsal, M.E.(2016).*İktisadi büyüme*. Ankara:BB101 yayınları.
- Yetiz, F.(2016).Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2),107-117.
- Yıldırım, O.(2015).*Türk bankacılık sistemi*. Ankara: Seçkin yayınevi.
- Yıldırım, O. (2020). Bankacılık Sistemindeki gelişmeler ve Türkiye’de bankacılık sistemi. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi* 1 (2) , 63-77 .
- Zecchini, S.(2018). *Organisationforeconomiccooperationanddevelopment, glossary of industrial economics and competition law (PDF belgesi)*. <http://www.oecd.org/regreform/sectors/2376087.pdf> (17.11.2018).